

Ekonomiska institutionen
Magisteruppsats i statsvetenskap 2005
LIU-EKI/SKA-D--05/018--SE

NUTIDA UPPFATTNINGAR OM SVENSK UTRIKESPOLITIK
-en diskursanalys av svenska politikernas föreställningar om utrikespolitik idag-

CONTEMPORARY UNDERSTANDING OF SWEDISH FOREIGN POLICY
-a discourse analysis of Swedish politicians' conceptions of foreign policy today-

Ulrika Aaslund
Anna Larsson Jagbrant

Handledare: Per Jansson

Innehållsförteckning

1	Introduktion	2
1.1	Syfte och frågeställningar	2
1.2	Teori och metod	2
1.2.1	Intervju som strategi	2
1.2.2	Diskursanalys som utgångspunkt	3
1.2.3	Centrala tankar inom diskursteori	5
1.3	Teoretiska och metodologiska dilemman	7
1.3.1	Intervjuareffekter	7
1.3.2	Idealism och relativism	7
1.4	Disposition	8
2	Bakgrund	9
2.1	Framträdande tankegångar i svensk utrikespolitik	9
2.2	Europeisk samverkan och utvecklingen av GUSP	10
2.3	Sveriges hållning gentemot Europa	12
3	Teorier om utrikespolitik	13
3.1	En pluralistisk syn på utrikespolitik	13
3.2	Utrikespolitik som identitetsskapande aktivitet	16
4	Analys av intervjuer	19
4.1	Definitionen av utrikespolitik	19
4.2	Synen på staten	22
4.3	Uppfattningar om svensk utrikespolitik	25
4.4	Beskrivningar av EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik	28
4.5	Upplevda hotbilder	31
5	Diskussion och slutsatser	34
6	Referenser	37
6.1	Litteratur	37
6.2	Artiklar	38
6.3	Internet	38
6.4	Intervjuer	38
	Bilaga 1	39
	Intervjuguide	39

1 Introduktion

Under de senaste decennierna har en debatt kring definitionen av utrikespolitik vuxit fram. Diskussionerna kring vad utrikespolitik är och under vilka förutsättningar sådan politik bedrivs har varit många. Traditionellt har utrikespolitik betecknats som en aktivitet reserverad för stater, men i och med att den internationella sfären idag präglas av allt mer omfattande samarbeten över statsgränserna har denna beteckning kommit att ifrågasättas. Speciellt den djupa integrationen mellan europeiska stater inom ramen för EU-samarbetet har gjort att den traditionella synen på utrikespolitik diskuteras. Inom EU har ett allt tydligare utrikespolitiskt samarbete utvecklats och resultatet har blivit den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken (GUSP), i vilken alla medlemmar i unionen deltar. EU betraktas därmed av många som en självständig aktör på den internationella arenan och detta innebär att det inte längre anses självklart att utrikespolitik är något som enbart bedrivs av stater eller att staters utrikespolitik kan separeras från varandra och det internationella systemet. Till följd av de allmänna och akademiska debatterna om hur utrikespolitik ska förstås har dörren öppnats för undersökningar av dagens syn på utrikespolitik.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår uppsats är att undersöka diskursen om utrikespolitik ur ett svenskt perspektiv. Vår avsikt är att utreda hur svenska politiker diskuterar dagens och framtidens svenska utrikespolitik. Med hänsyn till det faktum att Sverige sedan medlemskapet i EU 1995 både bedriver en nationell utrikespolitik och deltar i GUSP ämnar vi belysa även denna aspekt av den svenska utrikespolitiken. Vi utgår i undersökningen från fem övergripande frågeställningar:

1. Hur definieras begreppet utrikespolitik av svenska politiker?
2. Hur ser svenska politiker på staten?
3. Hur uppfattar svenska politiker svensk utrikespolitik?
4. Hur beskriver svenska politiker EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik?
5. Vilka hotbilder upplever svenska politiker?

Målet med vår undersökning är att utifrån dessa frågeställningar kartlägga den diskurs om utrikespolitik som svenska politiker ger uttryck för. Vi avser att undersöka huruvida en viss definition av ramarna för svensk utrikespolitik förhärskar, men också att påvisa eventuella skiljelinjer mellan olika utsagor om utrikespolitik. Slutligen har vi för avsikt att använda resultatet av vår undersökning för att diskutera vilka konsekvenser föreställningarna om utrikespolitik kan tänkas medföra.

1.2 Teori och metod

1.2.1 Intervju som strategi

För att undersöka vilka likheter och skiljelinjer som återfinns i diskursen om utrikespolitik har vi valt att göra samtalsintervjuer med sju ledamöter i riksdagens utrikesutskott. Intervjuerna kan sägas vara av vad som i boken *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad* benämns som respondentkaraktär. Sådana intervjuer syftar till att fånga in respondenternas föreställningar om en viss

fråga.¹ Att vi har valt att intervjua ledamöter i riksdagens utrikesutskott kan motiveras med att dessa personer dagligen arbetar med utrikespolitiska frågor.

Vid valet av respondenter var vår avsikt att täcka in personer med så skiftande föreställningar om utrikespolitik som möjligt. Då de olika riksdagspartierna uttrycker olika åsikter i många utrikespolitiska frågor misstänkte vi att de också skulle ha olika uppfattningar om vad utrikespolitik är och om ramarna för svensk utrikespolitik idag. Vi valde därför att intervjua en företrädare för varje riksdagsparti. Då vi inte kunde utesluta att föreställningarna om utrikespolitik kunde variera mellan män och kvinnor och mellan olika åldersgrupper valde vi också respondenter med skilda åldrar och kön. Vår analys tjänar dock till att kartlägga diskursen om utrikespolitik i sin helhet och vi gör därför inga försök att koppla olika typer av utsagor till respondenternas personliga karaktär. De jämförelser som görs syftar enbart till att påvisa generella likheter och skillnader inom diskursen.

Våra intervjuer genomfördes med hjälp av en intervjuguide innehållande ett fåtal tematiska frågor och frågeföljden fick avgöras av respondenternas utsagor så att frågeföljden blev logisk för dem. Idar Holme och Bernt Solvang har rekommenderat att respondenter i sådana kvalitativa intervjuer själva ska tillåtas att styra utvecklingen av intervjun för att de egna föreställningarna på bästa sätt ska avslöjas.² Vi ledde därför inte våra intervjuer speciellt hårt, utan lät respondenterna tala fritt om de olika temana. I och med detta tog intervjuerna lite olika lång tid, men i allmänhet tog det omkring fyrtiofem minuter att genomföra en intervju. Varje intervju transkriberades ordagrant inför analysen, dock korrigerades ordföljden i vissa uttalanden för att de skulle bli begripliga för utomstående läsare.

1.2.2 Diskursanalys som utgångspunkt

Teoretiskt och metodologiskt utgår vi i uppsatsen från ett diskursanalytiskt perspektiv. Detta innebär att språket är centralt för studien. Utgångspunkten i det diskursanalytiska perspektivet är nämligen, som Göran Bergström och Kristina Boréus har skrivit, att verkligheten konstrueras genom språkliga uttryck.³ Marianne Winther Jörgensen och Louise Phillips har utvecklat denna tanke genom att skriva att:

En diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen).⁴ Alla diskurser konstruerar världen på bestämda sätt och utesluter därmed andra perspektiv. Alla diskurser pekar ut vissa typer av handlingar som meningsfulla och andra som omöjliga. Och alla diskursiva konstruktioner av världen får därmed sociala konsekvenser.⁵

Vår utgångspunkt är alltså att de uppfattningar som respondenterna i intervjuerna uttrycker om utrikespolitik både formas av diskursen om utrikespolitik och bidrar till den, samt att diskursen har betydelse för hur politiken i praktiken bedrivs. Vi utgår från att respondenternas utsagor inte återger verkligheten utan konstituerar den. Tanken är att respondenternas utsagor både möjliggör och begränsar det utrikespolitiska agerandet.

¹ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud, sida 286.

² Holme och Solvang, sida 100.

³ Bergström och Boréus, sida 221.

⁴ Winther Jörgensen och Phillips, sida 7.

⁵ Winther Jörgensen och Phillips, sida 184.

Inom ramen för det diskursanalytiska perspektivet återfinns en rad olika inriktningar, men samtliga inriktningar delar vissa grundläggande utgångspunkter. Ur texten ovan framgår till exempel att företrädare för det diskursanalytiska perspektivet inte ser språket som ett neutralt verktyg utan som ett produktivt och meningsskapande instrument som konstruerar den politiska och sociala verkligheten. Det framgår också att de inte gör någon åtskillnad mellan språk och handling utan anser att språkliga begrepp legitimerar bestämda typer av handlingar. Att dessa drag är gemensamma för olika diskursanalytiska inriktningar har poängterats av Bergström och Boréus. De menar även att de olika diskursanalytiska inriktningarna kännetecknas av försök att rekonstruera sociala identiteter och dessas handlingsutrymme, samt av intresset för hur maktförhållanden begränsar vilka skildringar av verkligheten som är möjliga. Dessutom framhåller de att det inom de diskursanalytiska inriktningarna inte finns något intresse för enskilda aktörer och de motiv som ligger bakom deras handlingar, utan att det centrala är de normer som skapas till följd av diskurser.⁶

Det är uppenbart att diskursanalysen baseras på speciella ontologiska och epistemologiska antaganden. I motsats till den foundationalistiska skolan, som ontologiskt utgår från att det finns en riktig värld oberoende av vår kunskap om den och epistemologiskt antar en positivistisk syn på hur det är möjligt att få kunskap om världen och därför främst söker objektiv kunskap i form av kausala samband som kan bevisas empiriskt, utgår det diskursanalytiska perspektivet tydligt från att det inte är möjligt att få kunskap om verkligheten utan språkets hjälp och att objektiv kunskap därför inte är möjlig. Som Winther Jörgensen och Phillips uttrycker det innebär denna utgångspunkt ingalunda att det inte existerar någon fysisk verklighet, utan bara att den får sin betydelse genom diskurser.⁷ Bergström och Boréus exempel om en sten som fysiskt existerar på ett fält men som av en stenålderskrigare kan förstås som en projektil, av en bosättare som en torpgrund eller av en student som ett arkeologiskt fynd illustrerar tydligt det diskursanalytiska perspektivets utgångspunkter. Bergström och Boréus menar att stenen i exemplet inte har någon självklar mening utan att den får sin mening genom den sociala kontexten, varför kunskap är kontextberoende snarare än objektiv.⁸

Grundandet av det diskursanalytiska perspektivet associeras framförallt med Michel Foucault, som har utvecklat såväl teorier som begrepp inom området. En diskursanalys utifrån Foucaults föreställning innebär inte bara en granskning av språket och språkbruket, då en diskurs enligt honom är "hela den praktik" som genererar uttalanden. En diskurs kan således skildras som ett ramverk som dels godkänner en viss kunskap och som dels anvisar vem som har rätt att uttrycka sig med auktoritet. Eftersom diskurserna inrymmer vissa uppfattningar om världen så anser Foucault att bildandet av nya diskurser resulterar i att människor kontrolleras via så kallade utestängningsmekanismer.⁹ I boken *Diskursens Ordning* nämner Foucault bland annat tre yttre förfaranden som sätter gränser för vad som är tänkbart i vårt samhälle. *Förbudet* förvägrar människor att yttra vad som helst när som helst. Distinktionen mellan *förnuft* och *vansinne* medför att alla diskurser inte ges samma utrymme, utan att vad som anses vara dårens eller den okunniges diskurs negligeras. Slutligen medför motsättningen mellan det *sanna* och det *falska* att människor

⁶ Bergström och Boréus, sida 234-236.

⁷ Winther Jörgensen och Phillips, sida 15.

⁸ Bergström och Boréus, sida 235.

⁹ Bergström & Boréus, sida 225

underkastar sig det som yttras av den dominerande diskursen, enligt erforderliga mönster och av rätt person.¹⁰

I Foucaults sätt att tänka är kunskap och makt alltså något som hänger samman. Makten är det som både skapar vår sociala omvärld och som bestämmer vad som kan omnämnas. Foucaults uppfattning är att sanningen är en konstruktion som skapats av diskursen, och att det är kunskapsregimer i diskursen som anger vad som är sant respektive falskt och vad som får eller inte får yttras. Sanningen skapas i diskursen och eftersom det inte är möjligt att befinna sig utanför en diskurs så kan man inte heller nå fram till sanningen. Därmed ska man enligt Foucault sluta med att fråga sig vad som är sant eller falskt och i utbyte fråga sig hur sanningarna skapas av kunskapsregimer i diskurserna.¹¹

1.2.3 Centrala tankar inom diskursteori

Ett av de diskursanalytiska angreppssätt som har sitt ursprung i Foucaults resonemang är den diskursteori som har utvecklats av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe. Diskursteorin baseras på antagandet att betydelsen av sociala fenomen aldrig är fullständigt bestämd och fastlagd. Då olika diskurser ständigt strider med varandra om hur man ska tala om och förstå världen menar Laclau och Mouffe att all betydelse är kontingent. Winther Jörgensen och Phillips förklarar att de med detta menar att den betydelse ett fenomen tillskrivs genom en diskurs är möjlig men inte nödvändig.¹² Marsh och Stoker förklarar i likhet med detta att Laclau och Mouffe menar att diskurser aldrig är helt uttömmande i fråga om de betydelser ett fenomen skulle kunna tillskrivas.¹³ Utifrån ett diskursteoretiskt angreppssätt är alltså ett fenomenets betydelse någonting föränderligt. Med Winther Jörgensens och Phillips ord kan det därför sägas att det enligt diskursteorin pågår en ständig strid i samhället om definitionen av olika begrepp.¹⁴ Då syftet med vår uppsats är att kartlägga svenska politikernas föreställningar om utrikespolitik, vilka ju involverar definitioner av en rad utrikespolitiska begrepp, tycks diskursteorin därmed vara en lämplig utgångspunkt för vår analys.

En annan sak som gör diskursteorin till en lämplig utgångspunkt för vår uppsats är att den särskilt betonar att allt samhälleligt är resultatet av diskursiva processer. Laclau och Mouffe menar att samhället genom diskurser organiseras på vissa bestämda sätt och att alternativa sätt att forma samhället därmed utesluts. Enligt dem kan de diskurser som samhället formas genom ibland te se sig så obestridda att det praktiskt taget inte tycks finnas några alternativ till dem. Laclau och Mouffe benämner sådana diskurser som objektiva, men menar med objektivitet enbart att diskursen tas för given och inte ifrågasätts. Eftersom all betydelse enligt dem är kontingent förstår de objektivitet som liktydigt med ideologi och menar att samhället alltid skulle kunna organiseras på något annat sätt än vad som är fallet vid en given tidpunkt.¹⁵ Det diskursteoretiska perspektivet föranleder oss på detta sätt att i analysen av respondenternas utsagor söka efter tecken på att det i Sverige existerar en dominerande diskurs om utrikespolitik där en viss organisation av den internationella

¹⁰ Foucault, sida 7-14.

¹¹ Winther Jörgensen & Phillips, sida 19-21.

¹² Winther Jörgensen och Phillips, sida 32.

¹³ Marsh och Stoker, sida 120.

¹⁴ Winther Jörgensen & Phillips, sida 31

¹⁵ Winther Jörgensen och Phillips, sida 40-44.

sfären betraktas som självklar men också att söka efter tecken på att det inom diskursen pågår en strid där olika tänkbara organisationer av världen uttalas.

Att vi utifrån diskursteorin föranleds att i vår analys eftersöka uttryck för såväl enighet som stridighet beror på diskursteorins syn på samspelet mellan politik och makt. De processer varigenom samhällets utformning bestäms betraktas av Laclau och Mouffe som politik och politiken har således en särskild ställning inom diskursteorin. Då politik är inneboende kontingent ger den upphov till världens föränderliga och stridande karaktär. I motsats till detta förstår Laclau och Mouffe begreppet makt som den kraft och de processer som gör världen meningsfull och begriplig för oss. Genom denna kraft och dessa processer skapas en viss kontinuitet och enighet i världen. På detta vis konstitueras världen ömsesidigt i politik och makt, varför betydelse aldrig kan anses helt fastlagda men heller inte helt flytande.¹⁶

De aktörer som deltar i striden om att definiera och utforma verkligheten ska enligt ett diskursanalytiskt angreppssätt inte betraktas som autonoma subjekt som agerar enligt fri vilja. Istället bör de förstås genom identitetsbegreppet, vilket bygger på tanken att diskurser placerar olika subjekt i bestämda positioner och att det i anslutning till dessa positioner finns vissa förväntningar på subjektets uppträdande och agerande. Laclau och Mouffe menar att identiteter skapas när subjekt förenar sig med de av diskursen givna subjektpositionerna och att identiteterna därefter har verkan på subjektets handlande. Inom diskursteorin anser man dock att subjektet är fragmenterat, det vill säga splittrat, eftersom subjektet kan tillskrivas olika positioner av olika diskurser. Ett subjekt kan på detta sätt ha flera identiteter och dessa behöver inte överensstämma med varandra, varför strider mellan olika identiteter och handlingsmönster kan uppstå. Tankegångarna kring kollektiv identitet och gruppbildning är i diskursteorin desamma som kring personlig identitet. Samma subjekt kan sålunda uppfattas som tillhörande flera olika gruppbildningar. Gruppbildning anses i diskursteorin skapas till följd av att man uppfattar vissa likheter som mer betydelsefulla än andra. Subjekt med vissa överensstämmande karaktärsdrag uppfattas som en grupp och de olikheter som finns inom gruppen lämnas utan beaktande. Gruppbildningen är i diskursteorin politisk då den förstås som en tillslutning som opererar genom att utestänga alla andra grupperingar.¹⁷ I vår analys utreder vi vilka identitetsuppfattningar som respondenterna ger uttryck för och huruvida dessa uppfattningar tycks präglade respondenternas syn på utrikespolitik.

I och med att en av grundpremisserna inom diskursteorin är att betydelse aldrig helt kan fastläggas så får konflikter mellan olika diskurser stort utrymme i teorin. Dessa konflikter benämns som antagonismer och kan förstås som kampen om vilken betydelse olika fenomen ska tillskrivas.¹⁸ Begreppet antagonismer hör även samman med tanken om identiteter som fragmenterade och kan förstås som försök till gränsdragningar mellan den egna identiteten och externa företeelser. Eftersom en identitet aldrig kan fastslås helt entydigt måste den egna identiteten förstås genom representationen av något *annat* eller *annorlunda*.¹⁹ I vår analys utreder vi speciellt denna typ av motstridiga identitetsuppfattningar i respondenternas utsagor.

¹⁶ Winther Jörgensen och Phillips, sida 40-47.

¹⁷ Winther Jörgensen & Phillips, sida 48-52.

¹⁸ Bergström och Boréus, sida 231.

¹⁹ Marsh och Stoker, sida 121-122.

Sammanfattningsvis föranleder det diskursteoretiska perspektivet oss att i analysen av respondenternas utsagor om utrikespolitik söka efter olika begreppsdefinitioner och enighet respektive stridighet i fråga om dessa definitioner, samt olika identitetsuppfattningar och motstridigheter i dessa. Som Winther Jörgensen uttrycker det så är det en diskursanalytikers åtagande att undersöka de strider som förekommer i strävandena för att skapa entydiga definitioner i det sociala.²⁰

1.3 Teoretiska och metodologiska dilemman

1.3.1 Intervjuareffekter

Det hävdas ofta att samspelet mellan intervjuare och respondent påverkar de utsagor som kommer fram under en intervju. I boken *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad* skildras tre typer av oönskad påverkan; medveten påverkan från intervjuaren för att erhålla eftertraktade svar, omedveten påverkan från intervjuaren i form av till exempel kroppsspråk, betoningar och selektiv uppmärksamhet, samt anpassningar från respondentens sida för att tillgodose upplevda önskemål från intervjuaren.²¹ För att minimera de här oönskade effekterna försökte vi vid intervjutillfällena ge ett så neutralt intryck som möjligt, både med avseende på utseende och på uppträdande. Vi betonade också inför respondenterna att det inte fanns några svar som var mer rätt eller fel än andra, samt att deras svar skulle behandlas helt konfidentiellt.

Det bör emellertid påpekas att intervjuer ur ett diskursanalytiskt perspektiv är att betrakta som en form av social interaktion, varför intervjuareffekter inte upplevs som problematiska utan snarare som en naturlig del av intervjun.²² En viss intervjuareffekt kan således anses oundviklig. Vi menar därför att en viss intervjuareffekt inte heller kan uteslutas i vår undersökning trots att vi vid genomförandet av intervjuerna i möjligaste mån försökte att undvika sådan påverkan. Det är dock viktigt att ha i åtanke att inte heller andra metoder kan anses generera helt oberoende resultat. Intervjun som strategi medför dock att frågor som respondenterna inte tycks förstå kan förtydligas, och detta är en klar fördel.

1.3.2 Idealism och relativism

Undersökningar med ett diskursanalytiskt perspektiv som utgångspunkt kritiserar ibland för att vara oanvändbara eftersom deras resultat, utifrån de ontologiska och epistemologiska antaganden som perspektivet bygger på, anses kunna uppfattas som endast en av många möjliga beskrivningar av verkligheten.²³ Denna kritik bygger på tanken att det diskursanalytiska perspektivet skulle kunna kopplas samman med idealismens premisser om att verkligheten endast utgörs av föreställningar och idéer. Kritiken är dock missriktad då det diskursanalytiska perspektivet inte är att jämföra med det idealistiska perspektivet. Som Bergström och Boréus och Marsh och Stoker framhåller så förnekar det diskursanalytiska perspektivet inte alls att det finns en materiell verklighet, utan utgår endast från att det är genom diskurser som denna verklighet förstås.²⁴ Winther Jörgensen och Phillips

²⁰ Winther Jörgensen & Phillips, sida 31

²¹ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud, sida 261-262.

²² Winther Jörgensen och Phillips, sida 120.

²³ Winther Jörgensen och Phillips, sida 149.

²⁴ Bergström och Boréus, sida 256-257 och Marsh och Stoker, sida 127-128.

framhåller på motsvarande sätt att det samhällsligas diskursiva natur inte medför att det samhällsliga inte är verkligt.²⁵

Vidare riktas ibland kritik mot diskursanalytiska undersökningar för att deras ontologiska och epistemologiska utgångspunkter skulle medföra att det blir omöjligt att avgöra huruvida deras resultat är bra eller dåliga.²⁶ Denna kritik grundas på anklagelser om att det diskursanalytiska perspektivet skulle vara relativistiskt. Att man inom det diskursanalytiska perspektivet utgår från att det inte finns någon sanning och att objektivitet i dess traditionella bemärkelse inte är möjlig antas medföra att alla idéer och föreställningar om någonting är att betrakta som lika goda. Det diskursanalytiska perspektivet är emellertid inte relativistiskt i denna bemärkelse, då sanningshalten hos den kunskap som en diskursanalys frambringar faktiskt anses möjlig att avgöra utifrån de regler för kunskap som stadgas i den berörda diskursen. Sanning förstås helt enkelt vid varje given tidpunkt som den kunskap som det då råder vetenskaplig konsensus kring.²⁷

Vi menar, med grund i ovanstående diskussioner, att vår undersöknings värde måste avgöras av hur väl vi lyckas argumentera för våra tolkningar av respondenternas utsagor. För att i vår analys tydliggöra grunderna för våra tolkningar belyser vi dessa med hjälp av en stor mängd citat, vilket gör det möjligt för läsare att själva bedöma om tolkningarna tycks rimliga. Att tydligt argumentera för våra tolkningar tjänar även till att höja vår undersöknings reliabilitet. I analysen diskuterar vi hur vi med hjälp av de centrala tankarna i det diskursteoretiska perspektivet genererar våra tolkningar och det torde därmed vara möjligt för någon annan att reproducera resultaten av vår undersökning.

1.4 Disposition

Vår uppsats är indelad i sex kapitel. Vi har inlett det första kapitlet med att definiera syftet med uppsatsen och att klargöra våra frågeställningar. Därefter har vi redogjort för våra metod- och teorival. Vi har också fört en diskussion kring eventuella problem och svårigheter som förknippas med dessa val. I kapitel två följer en kort skildring av svensk utrikespolitik och utvecklingen av en gemensam europeisk utrikes- och säkerhetspolitik. Detta för att introducera läsaren till vanliga tankegångar om svensk utrikespolitik. I kapitel tre ger vi en resumé av två olika synsätt som återfinns i den akademiska debatten om utrikespolitik. Vår avsikt är här att återge två akademikers teorier om utrikespolitik för att ge våra läsare en chans att få inblick i hur man kan tänka kring utrikespolitiska frågor.

I kapitel fyra presenteras och analyseras resultaten av de intervjuer vi har genomfört. Vi har valt att strukturera kapitlet utifrån de teman som vi använde oss av vid intervjutillfällena. Vi återknyter i kapitlet också såväl till det diskursanalytiska perspektivet som till de teorier om utrikespolitik som vi introducerat. I kapitel fem för vi en avslutande diskussion om vårt material utifrån de särskilda premisser som det diskursteoretiska perspektivet innefattar och om vilka konsekvenser våra respondenters föreställningar kan tänkas medföra. I kapitel sex finns vår referenslista och i bilaga ett återfinns vår intervjuguide.

²⁵ Winther Jörgensen och Phillips, sida 150.

²⁶ Winther Jörgensen och Phillips, sida 149.

²⁷ Bergström och Boréus, sida 257-258, Marsh och Stoker, sida 128 och Winther Jörgensen och Phillips, sida 154.

2 Bakgrund

Som vi nämnde i introduktionen till vår uppsats anses nutida förändringar i den internationella sfären ofta förorsaka förändrade förutsättningar för utrikespolitik. För att inför analysen av våra intervjuer förbättra förståelsen för respondenternas utsagor om utrikespolitik presenterar vi nedan en kort beskrivning av hur man i Sverige genom historien har sett på utrikespolitik och hur man har ställt sig till förändringar i den internationella sfären. Vi fokuserar särskilt på EU-samarbetet och den svenska inställningen till detta eftersom föreställningar om den europeiska dimensionen av svensk utrikespolitik är viktiga för vår undersökning.

2.1 Framträdande tankegångar i svensk utrikespolitik

Det hävdas ofta att svensk utrikespolitik genom tiderna har kännetecknats av ett neutralitetstänkande. Med detta menar man att Sverige har försökt att förhålla sig opartiskt till olika konflikter för att undvika att själv dras in i dessa. Sverige har bedrivit en neutralitetspolitik som i fredstid har syftat till att Sverige ska kunna förbli neutralt vid eventuella krig och som i krigstid har syftat till att säkerställa de krigförande parternas respekt för Sveriges vilja att hålla sig utanför kriget.²⁸ Genom neutralitetspolitiken har Sverige alltså försökt att säkerställa fred inom sina gränser.

Tankegångar om svensk neutralitet har en lång historia och redan 1834, då Sverige var i union med Norge, förekom en svensk-norsk neutralitetsförklaring.²⁹ Likaså tillkännagav Sverige vid utbrottet av såväl första som andra världskriget sin avsikt att förbli neutralt.³⁰ Under efterkrigstiden och kalla kriget, då inga väpnade konflikter utspelade sig i Sveriges närområde men en tydlig maktkamp mellan två block ägde rum, moderniserades neutralitetspolitiken för att passa den nya situationen. Det formulerades att Sverige nu skulle vara alliansfritt i fred för att kunna vara neutralt i framtida krig. Detta innebar att Sverige under fredstid inte ville delta i vilka samarbetsformer som helst, utan vägrade de fördelar olika samarbeten kunde medföra mot risken att omvärldens förtroende för neutralitetspolitiken skulle minska. Det framhölls emellertid speciellt att alliansfriheten inte enbart tjänade till neutralitet i krig utan även till att underlätta avspänning i fred.³¹

Med tiden kom allt starkare kritik att riktats mot den svenska neutralitetspolitiken och den med denna sammanhörande alliansfriheten. Mikael af Malmborg har till exempel skrivit att neutralitetspolitiken efter kalla kriget ersattes av begreppet militär alliansfrihet och att politiken på detta sätt har inneburit olika saker vid olika tidpunkter. Han menar att den därför inte har någon självklar betydelse efter kalla krigets slut och att Sveriges historiska neutralitet inte utgör något uppenbart argument för att bibehålla denna linje.³² Kritik har också riktats mot att neutralitetspolitiken har blivit förlegad till följd av förändringar i det internationella systemet. Sverker Åström menar till exempel att det idag inte finns någon reell risk för storkrig i Europa och att Sveriges neutrala hållning därför inte längre fyller någon funktion. Åström menar vidare att det i och med Sveriges EU-medlemskap inte skulle vara möjligt för Sverige att förhålla sig neutralt vid händelse av krig mellan två EU-

²⁸ André, sida 18.

²⁹ André, sida 39.

³⁰ André och Möller, sida 26 och 35.

³¹ André och Möller, sida 63-66.

³² Mikael af Malmborg.

länder eller mellan ett EU-land och ett utomstående land. Slutligen menar han att det är troligt att Sverige skulle samråda med EU, snarare än förbli neutralt, även i fråga om eventuella konflikter i andra världsdelar.³³

Den svenska neutralitetspolitiken har allteftersom omformulerats för att bemöta den kritik den utsatts för och för att anpassas till rådande förhållanden. Det är dock tydligt att tankegångarna om neutralitet och alliansfrihet har förblivit centrala i utrikes- och säkerhetspolitiska diskussioner. I den svenska säkerhetspolitiska linje som antogs år 2002 fastslås att:

Sverige är militärt alliansfritt. Denna säkerhetspolitiska linje, med möjlighet till neutralitet vid konflikter i vårt närområde, har tjänat oss väl.³⁴

Sveriges säkerhetspolitiska linje definieras alltså än idag i termer av neutralitet och alliansfrihet även om ordalagen är mildare och formuleringarna borgar för svensk handlingsfrihet. Huruvida Sverige fullt ut har bibehållit en neutral eller alliansfri ställning genom tiderna och huruvida en framtida neutralitet eller alliansfrihet är önskvärd är irrelevant att diskutera här. Med ovanstående redogörelse vill vi enbart poängtera att föreställningar om neutralitet och alliansfrihet har varit vanligt förekommande i den svenska diskursen om utrikespolitik. Detta är viktigt eftersom tankegångarna tycks ha påverkat föreställningar om utrikespolitik och framförallt föreställningar om europeisk samverkan.

Generellt anses tankarna om neutralitet och alliansfrihet ha givit upphov till en prioritering av aktivt deltagande i FN, främjande av mänskliga rättigheter och arbete för nedrustning i svensk utrikespolitik. Genom FN har Sverige ansetts kunna delta i internationella angelägenheter och kollektiva fredssträvanden utan att ge upp sin neutralitetspolitik.³⁵ I och med FN-medlemskapet anslöt sig Sverige också till FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna och sedan dess anses Sverige ha låtit främjandet av mänskliga rättigheter få en central roll i utrikespolitiken. Denna roll har baserats på föreställningen att kränkningar av mänskliga rättigheter skulle utgöra ett hot mot avspänning och fred i världen.³⁶ På samma sätt har Sverige genom FN ansetts kunna arbeta för nedrustning och framförallt för icke-spridning av kärnvapen, något som upplevts som viktigt då det neutrala Sverige inte varit garanterade skydd från någon stormakt eller allians.³⁷ Innan vi går in på vad föreställningarna om neutralitet och alliansfrihet har inneburit för Sveriges inställning till europeisk samverkan skildrar vi i korthet hur det europeiska samarbetet, och speciellt den gemensamma utrikes- och säkerhetspolitiken, har utvecklats.

2.2 Europeisk samverkan och utvecklingen av GUSP

Efter andra världskriget låg stora delar av Europa i ruiner och förödelsen fick ledare för de europeiska staterna att fundera över hur det i framtiden skulle vara möjligt att undvika liknande konflikter. Sålunda väcktes tanken om ett samarbete med syfte att omöjliggöra nya krig i Europa. År 1951 upprättade Frankrike, Västtyskland, Italien och Beneluxländerna därför den Europeiska kol- och stålgemenskapen,

³³ Åström.

³⁴ Regeringskansliet.

³⁵ Andrén och Möller, sida 122.

³⁶ Andrén och Möller, sida 140-145.

³⁷ Andrén, sida 215-218.

varigenom dessa för försvarsindustrin viktiga näringar bands samman över staternas gränser. För första gången gav europeiska stater därmed upp en del av sin suveränitet till en överstatlig organisation.³⁸

Sedan de första trevande stegen mot europeisk samverkan togs har samarbetet successivt utvecklats till vad som idag är den Europeiska Unionen (EU). I EU deltar för närvarande hela 25 av Europas stater; Belgien, Cypern, Danmark, Estland, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Lettland, Litauen, Luxemburg, Malta, Nederländerna, Polen, Portugal, Slovakien, Slovenien, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tjeckien, Tyskland, Ungern och Österrike. Dessutom står ytterligare fyra stater i kö för att få ingå i unionen; Bulgarien, Kroatien, Rumänien och Turkiet. Vidare hanterar EU numera en stor mängd ekonomiska såväl som politiska frågor och samarbetet består idag av tre pelare innefattande en gemensam handelspolitik, gemensam utrikes- och säkerhetspolitik samt samverkan kring rättsväsende och inre angelägenheter.³⁹ Samarbetet i Europa har alltså under de femtio år som gått sedan det initierades vuxit sig stort både vad gäller antal medlemmar och antal frågor som behandlas.

Även om samarbetet i de ekonomiska frågor som innefattas av EU:s första pelare är mer utvecklat än andra samarbeten inom EU så har också planerna på fördjupat samarbete inom ramen för EU:s andra och tredje pelare framskridit med tiden. Under lång tid har medlemsstaterna i allt större utsträckning försökt att samarbeta i utrikes- och säkerhetspolitiska frågor.

På 1970-talet slöts en överenskommelse om att medlemmarna i den europeiska gemenskapen skulle informera och konsultera varandra i utrikespolitiska frågor för att om möjligt samordna sina åsikter och handlingar. I och med antagandet av den Europeiska Enhetsakten 1986 lyftes denna överenskommelse in i organisationens formella regelverk. I Maastrichtfördraget fördjupades det utrikes- och säkerhetspolitiska samarbetet ytterligare och medlemmarna kom överens om att fastställa och genomföra en gemensam politik på dessa båda områden. Det uttalades i fördraget att den gemensamma politiken skulle omfatta alla frågor som berör unionens säkerhet, samt alla frågor som är av allmänt intresse. På lång sikt sades det dessutom att samarbetet skulle kunna komma att innefatta en gemensam försvarspolitik och ett gemensamt försvar.⁴⁰

Än idag bygger emellertid EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik i huvudsak på mellanstatligt samarbete, och EU:s kompetens inom ramen för GUSP har endast givits en relativt vag definition. Medlemsstaterna är skyldiga att genomföra en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik men exakt hur denna politik ska se ut specificeras inte. Istället utformas GUSP stegvis i enlighet med medlemsstaternas enhälliga överenskommelser. Medlemmarnas individuella handlingsutrymme begränsas ändå av att de är skyldiga att bedriva politik som överensstämmer med unionens gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik och att undvika handlingar som kan underminera unionens politiska effektivitet i detta avseende.⁴¹

³⁸ McCormick, kapitel 3.

³⁹ Kimby, sida 8-12.

⁴⁰ Statens Offentliga Utredningar 1994:8, sida 18-23.

⁴¹ Kimby, sida 39-42.

Den vaga definitionen av hur GUSP ska bedrivas lämnar ett tydligt utrymme för tolkning och innebär att de olika medlemsstaterna kan ha olika uppfattningar om hur mycket deras nationella utrikespolitik påverkas av att de deltar i detta utrikespolitiska samarbete. Sverige är ett av de länder som uppvisat en något ambivalent hållning gentemot EU i allmänhet och GUSP i synnerhet.

2.3 Sveriges hållning gentemot Europa

Trots att det europeiska samarbetets främsta syfte var att säkerställa fred och välfärd i Europa ställde sig Sverige länge tveksamt till att medverka fullt ut. Från svenskt håll hävdade man att medlemskap i den europeiska gemenskapen skulle strida mot Sveriges traditionella hållning som alliansfritt och neutralt. Medlemskap ansågs vidare utgöra ett hot mot statens suveränitet och handlingsfrihet. Först år 1991, då den svenska regeringen hade övertygats om att deltagande i EU var förenligt med fortsatt neutralitet, ansökte Sverige om medlemskap i organisationen.⁴²

Inför den svenska folkomröstningen om medlemskap i EU tillsattes sex statliga utredningar som från olika synpunkter skulle belysa följderna av ett eventuellt medlemskap för Sverige. SOU 1994:8 behandlade vilka följder ett medlemskap skulle få för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende. I utredningen konstaterades att Sverige genom medlemskap förpliktigade sig att delta i EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik så som den definierats i dittills antagna fördrag. I utredningen drogs därför slutsatsen att svensk utrikes- och säkerhetspolitik vid ett medlemskap i EU i stor utsträckning skulle komma att drivas inom ramen för GUSP. Det hävdades dock även att vissa delar av Sveriges utrikes- och säkerhetspolitik inte skulle beröras av medlemskapet.⁴³ Framförallt framfördes i utredningen uppfattningen att Sverige och EU redan prioriterade samma sakfrågor i utrikes- och säkerhetspolitiken och dessutom i stort hade gemensamma värderingar, varför ingen stor omläggning av svensk politik skulle vara nödvändig.⁴⁴ Samtidigt poängterades i utredningen att Sveriges särskilda profil i internationella relationer kunde komma att försvagas, och att ett medlemskap i EU skulle medföra långtgående förpliktelser på de utrikes- och säkerhetspolitiska områdena för en överskådlig framtid.⁴⁵

I historien har man i Sverige alltså menat att det föreligger en viss spänning mellan möjligheten att bedriva en självständig nationell utrikespolitik och valet att delta i EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. Detta innebär att förutsättningarna för svensk utrikespolitik idag, då Sverige både bedriver en nationell utrikespolitik och deltar i GUSP, inte förefaller självklara. Utifrån vårt diskursanalytiska perspektiv är just striden om mening intressant och denna utspelar sig inom ramen för den diskurs om utrikespolitik som respondenterna i vår undersökning ger uttryck för. Diskursen konstitueras dock även av de uppfattningar som akademiker i studiet av utrikespolitik ger uttryck för. Innan vi presenterar och analyserar resultaten av de intervjuer vi har genomfört introducerar vi därför överskådligt två teorier om utrikespolitik.

⁴² Gustavsson, sida 30 och Statens Offentliga Utredningar 1994:8, sida 8.

⁴³ Statens Offentliga Utredningar 1994:8, sida 38.

⁴⁴ Statens Offentliga Utredningar 1994:8, sida 25 och 36.

⁴⁵ Statens Offentliga Utredningar 1994:8, sida 37-38.

3 Teorier om utrikespolitik

Det har hävdats att europeisk utrikespolitik utgör en särskild utmaning för teoretiseringen av utrikespolitik. Brian White menar till exempel att framväxten av en gemensam europeisk utrikespolitik inom ramen för EU medför att den traditionella förståelsen av utrikespolitik har blivit otillräcklig. Han menar att dagens samarbetsformer i Europa ger upphov till en ny och komplicerad arena för utrikespolitik där olika nivåer för utrikespolitisk aktivitet existerar och att försöken att tillämpa teorier från det forskningsområde inom internationella relationer som benämns utrikespolitisk analys på denna mångfacetterade europeiska utrikespolitik har varit alltför få.⁴⁶ White räknar upp tre olika nivåer av europeisk utrikespolitik; de totalt integrerade handels- och utvecklingsrelationerna som hanteras via den gemensamma utrikespolitik som etablerades i samband med grundandet av den Europeiska Gemenskapen (EG), EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik som innefattar koordinerandet av medlemsstaternas utrikespolitik, samt staters nationella utrikespolitik som innefattar den utrikespolitik stater självständigt bedriver. Han menar att dessa nivåer för utrikespolitiskt agerande inte bara är relaterade till varandra, utan också sträcker sig utanför ramarna för de samarbetande aktörerna. Dessutom menar han att de olika utrikespolitiska nivåerna inbegriper olika typer av aktörer, beslutsprocesser, kontexter och instrument.⁴⁷ Mot bakgrund av Whites kritik ämnar vi i vår analys att, med hjälp av de två teorier om utrikespolitik som presenteras nedan, visa hur svensk utrikespolitik och den europeiska dimensionen av denna förstås av svenska politiker idag.

Även om den övergripande teoretiska och metodologiska utgångspunkten för vår uppsats är det diskursanalytiska perspektivet så väljer vi alltså att i vår analys av respondenternas utsagor också använda oss av teorier om utrikespolitik. Genom det diskursanalytiska perspektivet definierar vi våra vetenskapsfilosofiska ställningstaganden om världens beskaffenhet och om hur det är möjligt att nå kunskap. Dessutom bidrar det diskursanalytiska perspektivet med ett speciellt sätt att analysera språkliga utsagor. Framförallt ger de centrala tankegångarna i Laclaus och Mouffes diskurst teori oss en fingervisning om vilka företeelser vi bör eftersöka i intervjumaterialet. De teorier om utrikespolitik som vi beskriver nedan tjänar däremot till att ge en överskådlig bild av hur man i den akademiska debatten har diskuterat kring utrikespolitik, och är således själva del av diskursen om utrikespolitik. Vår avsikt är att i analysen av respondenternas utsagor belysa och förtydliga olika uttalanden med hjälp av dessa teorier om utrikespolitik. Vi utvärderar alltså inte teoriernas trovärdighet på något sätt, utan nyttjar dem enbart i deskriptivt syfte för att beskriva olika sätt att tänka kring utrikespolitik.

3.1 En pluralistisk syn på utrikespolitik

Christopher Hill förespråkar i boken *The Changing Politics of Foreign Policy* ett pluralistiskt perspektiv på utrikespolitik, och menar med detta att utrikespolitik bör studeras ur många olika synvinklar. Hill utgår från att det finns många olika sätt att bidra till utrikespolitisk analys på och menar att ett pluralistiskt perspektiv just uppmuntrar utrikespolitiska studier med olika grundantaganden, olika studieobjekt och olika metodologiska ansatser. Framförallt betonar han dock att det pluralistiska

⁴⁶ White.

⁴⁷ White, sida 46-47.

perspektivet motsätter sig realismens antagande om att det internationella systemet är deterministiskt och således avgörande för staters agerande.⁴⁸ Det pluralistiska perspektivet utgår, till skillnad från den realistiska teoribildning som länge dominerat studiet av internationella relationer, från att aktörskap är en viktig drivkraft bakom utrikespolitik. Utifrån det pluralistiska perspektivet antas människor fatta intentionella beslut och ha valmöjligheter, även om de påverkas av det internationella systemets natur.⁴⁹ Den realistiska teoribildningens antaganden om att det internationella systemet är anarkiskt och att detta tvingar stater att i första hand agera för att säkerställa sin egen överlevnad kan sägas reducera utrikespolitik till att enbart vara ett uttryck för hur stater agerar enligt systemets diktat. Utifrån Hills perspektiv finns det emellertid alltid ett visst handlingsutrymme i det internationella systemet, och det utrikespolitiska skopet blir därmed större än vad den realistiska teoribildningen tillstår. Huruvida människor verkligen är kapabla att göra självständiga val kan dock diskuteras ur ett diskursanalytiskt perspektiv, för vilket ju utgångspunkten är att människors agerande i mångt och mycket styrs av den rådande diskursen. Trots att begreppet utrikespolitik i diskursanalytisk mening i princip kan innefatta ett oändligt antal betydelser och handlingsalternativ så måste enskilda människors handlingsutrymme vid varje given tidpunkt ändå anses begränsade av den definition av utrikespolitik som vid denna tidpunkt ges i diskursen om utrikespolitik. Ur ett diskursanalytiskt perspektiv begränsas individers handlingsutrymme alltså av diskurser snarare än av materiella företeelser, vilket är fallet i den pluralistiska teoribildningen.

När det kommer till utrikespolitikens betydelse idag tillhör Hill den skara som framhåller att utrikespolitik är av större betydelse än någonsin. Han menar att en allt större del av den politiska aktiviteten numera utspelar sig på den internationella arenan, och att utrikespolitiska strategier därför är outhärliga för stater.⁵⁰ Hill poängterar till exempel att krigets slut medför att stater idag kan bedriva en friare utrikespolitik än förr då de inte längre är bundna av maktbalansen mellan två block i det internationella systemet. Han poängterar också att globaliseringen i världen medför att staters utrikes- och inrikespolitik idag påverkas av ekonomiska och andra faktorer utom deras kontroll. Slutligen poängterar Hill att dagens växande stöd för så kallade humanitära interventioner bereder vägen för ett internationellt system där överstatliga lagar och institutioner begränsar såväl staters externa som interna politik.⁵¹ Dessa förändringar ses ur ett pluralistiskt perspektiv som materiella faktum men vi menar att de hellre bör ses som reviderade diskursiva föreställningar eller nya definitioner av utrikespolitik som ger upphov till alternativa sätt att hantera politiken.

I boken *The Changing Politics of Foreign Policy* erbjuds en allmänt hållen definition av vad utrikespolitik är, vilken lyder:

Broadly interpreted, foreign policy is about the fundamental issue of how organized groups, at least in part strangers to each other, interrelate.⁵²

⁴⁸ Se till exempel Baylis och Smith, sida 141-161, Art och Jervis, sida 7-16 och 47-67, och Mearsheimer för en vidare utveckling av den realistiska teoribildningen.

⁴⁹ Hill, sida 29-30.

⁵⁰ Hill, preface.

⁵¹ Hill, sida 11-15.

⁵² Hill, preface sida xvii.

Innebörden av denna definition är att utrikespolitik är en aktivitet som bedrivs gentemot människor som är främmande för den grupp som bedriver politiken. Behovet av utrikespolitik måste då ses som grundat i att olika gruppstillhörigheter existerar. I en mer precis definition fastslås i samma bok att utrikespolitik är:

...the sum of official external relations conducted by an independent actor (usually a state) in international relations.⁵³

Denna definition implicerar att det som är bekant vanligen är det som återfinns inom en stat medan det som är främmande i regel utgörs av något utanför staten. Att utrikespolitik definieras som externa relationer tyder dessutom på att stater antas utgöra enheter som är relativt väl avgränsade från sin omgivning. I sin bok förespråkar Hill uttryckligen också just att stater ska ses som sammanhållna enheter agerande för ett gemensamt syfte med motiveringen att världen för närvarande består av ett antal olika fristående samhällen snarare än av ett gemensamt homogent samhälle.⁵⁴ Det bör dock påpekas att en viss organisation av samhället aldrig kan ses som oföränderlig ur ett diskursanalytiskt perspektiv utan att det är just definitionen av verkligheten utifrån denna organisation som gör att organisationen vidmakthålls. Om likheter definieras som någonting förbehållet människor inom en stat och olikheter som någonting som främst existerar mellan människor från olika stater kan individer ur ett diskursanalytiskt perspektiv förväntas agera just som om så vore fallet.

Hills syn på stater som sammanhållna enheter tycks grunda sig i hans syn på suveränitetsbegreppet. Hill menar att såväl statens roll i det internationella systemet som statens inhemska funktioner är förknippade med den suveränitet som stater tillskrivs. Intern suveränitet ger staten rätt att organisera sitt inhemska samhälle medan extern suveränitet ger staten rätt att delta i internationella relationer. För Hill är just sambandet mellan en stats interna och externa roller avgörande och dessa roller förenas enligt honom genom statens utrikespolitik.⁵⁵ Idag hävdas ofta staters suveränitet vara hotad till följd av att inhemska samhällen utsätts för allt större påverkan utifrån, och kanske skulle man kunna förvänta sig att den betydelse utrikespolitiken tillerkänns därmed skulle avta. Hill menar dock att förändringarna snarare medför att en allt större del av det politiska beslutsfattandet äger rum inom ramen för den utrikespolitiska sfären, varför utrikespolitikens betydelse skulle öka.⁵⁶ Hills resonemang visar tydligt den orubbliga prioritet som begreppen utrikespolitik och stat har kommit att få i statsvetenskapliga kretsar. Istället för att dessa begrepps betydelse minskar till följd av en alltmer internationaliserad värld tycks begreppens innebörd förändras och anpassas.

Av diskussionen ovan framgår att Hill betonar den stora betydelsen av sambandet mellan internt och externt, eller inrikes och utrikes. Hill menar att utrikespolitik påverkas av inhemska faktorer men också att den inhemska politiken påverkas av externa influenser. Även om Hill tillstår att gränsen mellan inrikes- och utrikespolitik idag kan te sig något suddig så vidhåller han att distinktionen är nödvändig. Hill argumenterar för att delade historiska erfarenheter, myter och kulturella företeelser gör att människor känner tillhörighet till ett visst samhälle, samt

⁵³ Hill, sida 3.

⁵⁴ Hill, sida 3-5.

⁵⁵ Hill, sida 30-32.

⁵⁶ Hill, sida 15.

för att public policy fortfarande främst administreras på den inhemska arenan, och menar att detta gör distinktionen outhärlig.⁵⁷ Hill tycks alltså betrakta det statssystem som finns i världen som något naturligt snarare än som något som har skapats av människan. Utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv kan man dock ifrågasätta huruvida människor inom en stat naturligt skulle ha mer gemensamt med varandra än med människor från andra stater. Om organisationen av världen såg annorlunda ut skulle också annorlunda grupptillhörigheter kunna förväntas utifrån detta perspektiv.

Även om Hill betraktar stater som de huvudsakliga aktörerna i internationella relationer så framgår av de citeringar vi gjort att han samtidigt lämnar ett visst utrymme även för andra sorters utövare av utrikespolitik. Han menar att de enheter utöver stater som besitter kapaciteten att fatta autonoma beslut som påverkar andra är att betrakta som aktörer i det internationella systemet.⁵⁸ Hill benämner sådana aktörer territoriella transnationella aktörer och menar att dessa visserligen agerar inifrån stater men ändå idkar internationella relationer oberoende av dem.⁵⁹ Trots att Hill erkänner utrikespolitiska aktörer utöver staten så kan hans syn på utrikespolitik sägas vara relativt statscentrerad. Möjligen kan hans teori sägas vara så fast förankrad i dagens statssystem att det blir svårt att vara öppen för andra möjliga sätt att betrakta världen.

3.2 Utrikespolitik som identitetsskapande aktivitet

I stark kontrast till Hills syn på utrikespolitik står den teoribildning som förespråkar att utrikespolitik måste förstås utifrån ett tolkande perspektiv. Denna teoribildning utgår från samma ontologiska och epistemologiska antaganden som det diskursanalytiska perspektivet och menar alltså att verkligheten endast kan förstås genom de diskurser som konstituerar den. En förespråkare av detta perspektiv är David Campbell som menar att vi måste fråga oss hur det kommer sig att utrikespolitik förutsätts vara en extern riktad aktivitet bedriven av en enhet med oproblematiserad intern identitet i ett anarkiskt internationellt system.⁶⁰ Utifrån detta perspektiv kan inte något visst sätt att organisera världen på sägas vara mer naturligt än andra. Världen blir helt enkelt vad vi människor gör den till genom diskursiva praktiker.

Campbell framhåller att de stora förändringar som ägt rum i världen under senare år tydligt påvisar att den politiska sfären präglas av tillfälligheter snarare än av en fast och förutbestämd ordning.⁶¹ Han menar vidare att dessa tillfälligheter har globaliserats så till den grad att vi idag lever i en politisk tid där en väldefinierad politisk sfär saknas. Detta eftersom globaliseringen av tillfälligheter medför en tvetydighet, obestämbarhet och osäkerhet som inte kan inrymmas inom ramen för de strukturer som konventionella teorier påbjuder. Till följd därav menar Campbell att bristerna hos de konventionella teorierna om utrikespolitik har blivit uppenbara och att behovet av mer tolkande teorier om utrikespolitik har blottlagts.⁶² Kontentan av resonemanget är att teorier som baseras på tanken att den organisation av världen som vi hittills har sett är naturlig har motbevisats i och med att världen så tydligt har förändrats på senare år. Utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv kan man säga att en

⁵⁷ Hill, sida 37-40.

⁵⁸ Hill, sida 41.

⁵⁹ Hill, sida 189.

⁶⁰ Campbell, sida 37.

⁶¹ Campbell, preface.

⁶² Campbell, sida 17-19.

diskussion om hur världen ska förstås har blossat upp och att det därför har blivit tydligt att fenomen inte har inneboende betydelser.

Campbell menar att utrikespolitik måste förstås som praktiker som gör att vissa fenomen uppfattas som främmande och andra som naturliga. Genom sådana praktiker konstitueras såväl stater som det internationella systemet och mer specifikt är utrikespolitik sålunda en gränsdragande praktik med syfte att försöka avskilja staten från omgivningen för att säkerställa såväl statens som det internationella systemets existens. Framgångsrik utrikespolitik skulle då förvandla de olikheter som finns inom varje stat till olikheter mellan staten och någon annan för att staten ska framstå som en enhet. Mindre lyckad utrikespolitik skulle däremot leda till att de gränser som omgärdar en stat kan ifrågasättas.⁶³ Campbell menar alltså att det inte finns några objektiva stater eller något verkligt internationellt system utan att gränserna mellan dem är socialt konstituerade. Campbell motsätter sig den tanke om utrikespolitik som den förenande länken mellan en stats interna och externa roller som exempelvis Hill uttrycker, och menar istället att distinktionen mellan det interna och det externa är en social konstruktion. Medan Hill menar att den inhemska och den internationella sfären ömsesidigt påverkar varandra menar alltså Campbell att de två sfärerna ömsesidigt konstitueras genom utrikespolitik.

Utifrån Campbells perspektiv måste utrikespolitik förstås som en identitetsskapande aktivitet. Han utgår från att all existens har sin grund i identiteter och att identitet alltid skapas i relation till det som är annorlunda samtidigt som det som är annorlunda skapas i relation till den egna identiteten. En stats politiska identitet konstitueras, produceras och underhålls följaktligen genom sina utrikespolitiska gränsdragande praktiker.⁶⁴ Utrikespolitik är således inte att betrakta enbart som externa handlingar gentemot andra utan också som handlingar med syfte att forma den egna staten. Campbell skriver att:

States are never finished as entities; the tension between the demands of identity and the practices that constitute it can never be fully resolved, because the performative nature of identity can never be fully revealed. This paradox inherent to their being renders states in permanent need of reproduction: with no ontological status apart from the many and varied practices that constitute their reality, states are (and have to be) always in a process of becoming.⁶⁵

Citatet visar att han menar att en stats identitet aldrig helt kan fastställas. Istället pågår en ständig strid om statens identitet och det är genom denna strid som statens existens säkerställs. Campbell tycks mena att så länge kampen om en stats identitet pågår så fortgår de processer och praktiker vari staten konstitueras. Utifrån detta perspektiv skulle en stat upphöra att existera utan sin identitet, varför identiteten till varje pris måste upprätthållas.

Campbell menar emellertid inte att utrikespolitik är något som bara bedrivs av stater, utan skiljer istället på den typ av utrikespolitik som han menar att alla individer bedriver gentemot dem som är främmande och den särskilda typ av utrikespolitik som stater bedriver. Han menar att den första typen av utrikespolitik ger upphov till identiteter då den tjänar till att differentiera olika människor från varandra, medan den

⁶³ Campbell, sida 61-64.

⁶⁴ Campbell, sida 8-9.

⁶⁵ Campbell, sida 12.

utrikespolitik som stater bedriver snarare tjänar till att reproducera och bevara dessa identiteter. Den första typen av utrikespolitik kan således sägas utgöra grunden för den utrikespolitik som stater bedriver.⁶⁶ Utifrån detta tankesätt skulle människor alltså ge utlopp för de olikheter som existerar mellan dem genom statens utrikespolitik snarare än genom relationerna mellan individer.

Att identiteter alltid skapas i relation till det som är annorlunda och att all mening därmed konstitueras genom skillnader medför enligt Campbell att diskurser om fara ofta utvecklas. Han menar att utrikespolitik för att upprätthålla en stats tillfälliga identitet måste omintetgöra alla alternativa identiteter och att det mest effektiva sättet att göra detta på är att representera det annorlunda i termer av fara.⁶⁷ Fara kan utifrån detta perspektiv inte ses som ett objektivet fenomen utan vad som betraktas som en fara avgörs av hur fenomen tolkas. Enligt Campbell kan förekomsten av alternativa sätt att vara hota en viss identitets anspråk på ensamrätt att definiera det sanna och det rätta, varför det annorlunda ofta betraktas som fara. Till följd av detta är representationen av fara en obestridlig del av staters utrikespolitik och en nödvändighet för att säkerställa staters existens.⁶⁸ Utrikespolitik skulle utifrån detta synsätt i någon mån bli ett sätt att försvara sin verklighetsuppfattning, det vill säga sin definition av olika begrepp och av vad som är sant.

Campbell framhåller att tendensen att lokalisera olikheter och faror till omgivningen kan härledas till suveränitetsbegreppet. Han menar att behovet av att disciplinera och begränsa de olikheter och faror som egentligen finns i vad som uppfattas som en suverän inhemsk domän medför att gränser måste etableras mellan denna värdefulla enhet och den omgivning som inte sammanjämkas med enhetens identitet.⁶⁹ Medan Hill menar att staters inneboende suveränitet idag hotas av extern påverkan och att utrikespolitik därför blir allt viktigare menar alltså Campbell att själva suveränitetsbegreppet ger upphov till de gränsdragande praktiker som utrikespolitik utgörs av. Idag är staters identiteter enligt Campbell dessutom särskilt hotade då det existerar utmaningar som stater har svårt att sätta gränser mot, varför utrikespolitik innefattande representationen av olika faror måste bedrivas mycket intensivt. Han anser att det efter deklARATIONEN av kalla krigets slut finns behov av att i utrikespolitiken representera nya hotbilder för att säkerställa staters identiteter och existens.⁷⁰

Det är tydligt att Hill och Campbell ger uttryck för väldigt olika perspektiv på utrikespolitik och att Campbells perspektiv i mycket större utsträckning överensstämmer med den diskursanalytiska utgångspunkten i vår uppsats. Detta innebär emellertid inte att Hills teori är mindre användbar än Campbells i analysen av vårt intervjumaterial. Då teorierna endast används för att beskriva olika sätt att tänka kring utrikespolitik kan teorierna vara till hjälp för att belysa och förtydliga olika delar av respondenternas utsagor. Att teorierna är del av den diskurs om utrikespolitik som respondenterna ger uttryck för betyder att själva kombinationen av dem kan underlätta förståelsen för respondenternas utsagor.

⁶⁶ Campbell, sida 68-69.

⁶⁷ Campbell, sida 70-71.

⁶⁸ Campbell, sida 1-3.

⁶⁹ Campbell, sida 63-65.

⁷⁰ Campbell, sida 169-170.

4 Analys av intervjuer

Som vi har nämnt i introduktionskapitlet genomförde vi inom ramen för vår undersökning intervjuer med sju ledamöter i utrikesutskottet. Dessa intervjuer genomfördes vidare med hjälp av ett fåtal tematiska frågor. I huvudsak baserade vi intervjuerna på fem teman som vi ville att respondenterna skulle diskutera. Först och främst eftersökte vi någon slags definition av begreppet utrikespolitik, varför vi ställde frågor om vad utrikespolitik var för respondenterna. Vi var också intresserade av hur respondenterna såg på statens roll i utrikespolitiken och bad dem därför att precisera vad en stat är och vilka funktioner den fyller. Som ett tredje tema inledde vi en diskussion om respondenternas uppfattning om förutsättningarna för svensk utrikespolitik, vilken avlöstes av en liknande diskussion om EU:s utrikes- och säkerhetspolitik. Slutligen förhörde vi oss om vilka hotbilder respondenterna upplevde. Vi har valt att organisera analysen av vårt intervjumaterial utifrån de fem temana och nedan presenteras följaktligen diskussionerna kring ett tema i taget. Vår intervjuguide återfinns i sin helhet i bilaga ett på sida 40.

I vår analys knyter vi upprepade gånger an till Hill och Campbells teorier om utrikespolitik. Vi avser att på så vis tydliggöra på vilka sätt respondenternas utsagor överensstämmer med, eller skiljer sig från, respektive teori. I den avslutande diskussionen avser vi sedan att resonera kring vilka konsekvenser de svenska politikernas föreställningar om utrikespolitik kan tänkas få.

4.1 Definitionen av utrikespolitik

I diskussionerna kring vad utrikespolitik egentligen är föreslogs under intervjuerna en rad olika begreppsbestämningar. Generellt framkom dock att begreppet utrikespolitik av respondenterna förstods som någon form av relationer gentemot omvärlden. I intervjuerna uttrycktes denna tanke upprepade gånger:

Utrikespolitik för mig, det är att skapa kontakter och att få förståelse för varandras kulturer och att kanske kunna påverka i demokratisk riktning. Man har ju alltid ett ideal man kämpar för och det är då... utrikespolitik är en form av kontakter, förhandlingar, samtal för att hitta utveckling framåt.⁷¹

Ja, alltså formellt sett eftersom jag sitter i utrikesutskottet så ... utrikespolitik är allt som har att göra med landets utrikesrelationer. Alltså med tredje land... ja, eller även andra land faktiskt därför att tredje land är ju definitionen på det som är utanför EU. Alltså allt som rör Sveriges förhållanden med andra stater och internationella organisationer, det är väl så att säga textbokssvaret om man ska se vad som är utrikesutskottets ansvarsområde.⁷²

De föreställningar som uttrycks i citaten stämmer väl överens med de tankar som Hill ger uttryck för. Som vi har nämnt i teorikapitlet utgår han från att utrikespolitik är just externa relationer, och detta tycks alltså vara den konventionella föreställningen. Campbells tanke om att utrikespolitik skulle tjäna till att definiera den egna staten och att säkerställa dess existens uttrycktes däremot inte på något sätt i våra intervjuer. Detta tyder på att föreställningen om utrikespolitik som externa relationer har blivit dominant i diskursen om utrikespolitik och att den typ av tankegångar som Campbell representerar därmed får svårt att komma till uttryck.

⁷¹ Respondent nr. 6.

⁷² Respondent nr. 5.

Även om respondenterna tycks vara tämligen överens om att utrikespolitik är just utåtriktade relationer så är det tydligt att det råder skilda meningar om vilka frågor dessa relationer innefattar. I intervjuerna uppgavs utrikespolitik innefatta allt ifrån säkerhetspolitik, biståndspolitik och ekonomiska frågor till nedrustningsfrågor, EU-frågor och arbete med att sprida demokrati och mänskliga rättigheter.⁷³ Vissa respondenter uppgav uttryckligen att utrikespolitik faktiskt innefattar alla typer av politiska frågor.⁷⁴ Det är tydligt att respondenterna är eniga om att utrikespolitik idag innefattar en mängd olika frågor, men kan inte ge någon heltäckande bild av vilka. Diskursen om utrikespolitik tycks alltså vara relativt öppen ifråga om utrikespolitikens innehåll, medan just tanken om att detta innehåll är mångfacetterat inte alls ifrågasätts. Den oklara avgränsningen tycks emellertid ge upphov till en något vacklande uppfattning om gränsen mellan inrikes- och utrikespolitik. Vissa respondenter var av uppfattningen att det överhuvudtaget inte gick att dra någon tydlig gräns mellan de två områdena:

Nej, självklart så går det inte att skilja [utrikespolitik] helt och hållet från inrikespolitik. Både den ekonomiska utvecklingen, försvarsfrågan, fredsinsatser... det är väldigt mycket som ändå griper in i vartannat.⁷⁵

Andra respondenter hävdade att det visst var möjligt att skilja på inrikespolitiska och utrikespolitiska frågor. Av deras utsagor framgick dock att de i praktiken upplevde gränsen mellan inrikes- och utrikespolitik som något vag:

Ja det är klart att det finns en gräns där. Alla frågor är väl i någon mån internationella, men du har ju en rad inrikespolitiska angelägenheter som du måste lösa på alla tre nivåerna: kommunal nivå, länsnivå, och riksnivå, som inte blir direkt internationella frågor. Kommunikationerna, sociala välfärden, sysselsättningsfrågor och villkor för näringsliv... jag menar, de är ju i hög grad nationella frågor... utbildningsfrågor... även om de har en internationell dimension de också i och för sig.⁷⁶

Ja, oftast... men ibland så kan det ju korsa vartannat därför att det kan finnas inrikespolitiska intressen som påverkar hur vi ställer oss i utrikespolitiska frågor. Oftast är det ju då... att när det blir så då är det ju intressen, nationella intressen, som har fått gå före värderingar om hur saker borde vara.⁷⁷

I citaten uttrycks både uppfattningen att frågor som hanteras nationellt stundom påverkas av internationella faktorer och uppfattningen att utrikespolitiska ställningstaganden ibland bestäms utifrån den inhemska politiken. Respondenterna tycks alltså mena att inrikes- och utrikespolitik ömsesidigt påverkar varandra, även om vissa av dem uppgav att områdena i teorin gick att skilja åt. Återigen gav respondenterna alltså uttryck för föreställningar liknande Hills, utan att som Campbell ifrågasätta själva distinktionen mellan utrikes- och inrikespolitik. Det naturliga i att dra en gräns mellan det externa och det interna tycks inte betvivlas.

När vi i intervjuerna diskuterade vilka aktörer som sysslar med utrikespolitik framkom att en vanlig uppfattning bland respondenterna var att utrikespolitik är något

⁷³ Respondent nr. 5 och respondent nr. 7.

⁷⁴ Respondent nr. 1, respondent nr. 2 och respondent nr. 3.

⁷⁵ Respondent nr. 1.

⁷⁶ Respondent nr. 6.

⁷⁷ Respondent nr. 5.

som stater bedriver. Antingen hänvisade respondenterna då till staten i sig eller till de institutioner som representerar staten:

Ja, men alltså ett land bedriver ju utrikespolitik men samtidigt så kan ju ett land förbinda sig att samarbete med andra länder och då bedriver man gemensam utrikespolitik. I någon verklig mening kan man säga att FN bedriver utrikespolitik för väldigt många länder.⁷⁸

Ja, ytterst är det ju bara utrikesministern och regeringen som kan det. Det riksdagen gör är ju att besluta om ramarna för utrikespolitiken, men vad jag däremot som ledamot eller för den delen som partimedlem... eller egentligen behöver jag inte ens vara det, utan bara svensk... det är ju att vi kan ju driva debatten om hur jag ser på förhållanden i omvärlden och så. Men formellt sett så är det ju så att utförandet av utrikespolitiken ligger på utrikesministern och hela regeringen.⁷⁹

I likhet med Hill, som ser stater som huvudaktörer i internationella relationer, och Campbell, som menar att stater bedriver en särskild typ av utrikespolitik, framhöll flera respondenter alltså att stater har en speciell roll att spela i fråga om utrikespolitik. Vissa respondenter tillstod icke desto mindre att det också existerar flera utrikespolitiska aktörer jämte staten:

Alla [kan vara utrikespolitiska aktörer], framförallt är ju världsordningen sådan att det är de stora corporations, de stora transnationella företagen, som har den faktiska ekonomiska makten. Många av dem har ju en årsomsättning som vida överstiger vad fattiga länder eller små stater har i BNP så de är ekonomiskt mycket, mycket starkare. Jag skulle vilja nämna en grupp till och det är ju alla NGO's, alla stora enskilda organisationer i världen som tack vare IT... kommunikationsmöjligheterna... de sista tio åren verkligen är betydande nu.⁸⁰

Utrikespolitik kan bedrivas på allt ifrån liksom lokal nivå. Alltså, jag tycker att det på något sätt är en slags internationalism i hur man handlar i affären, eller hur man gör sina politiska... hur man gör sina konsumenthandlingar, det kan ha en utrikeskaraktär. Alltså hur man bojkottar olika länder, vilka system man vill stödja eller inte stödja. Verkligen på mikro-mikro nivå kan man se utrikeskaraktär, nej men just bojkotter och hela den aspekten och olika manifestationer och så där. Sen går det ju genom... nej, men alla är ju aktörer, allt ifrån politiker till media får en allt större roll i att sätta agendan... CNN-effekten... vilka konflikter som hamnar under medial lupp. Det är som ett slags... det går igenom väldigt många olika fält alltså. Man ska inte underskatta folkliga strömningar... vad den enskilda individen, framförallt vi i västländer, gör.⁸¹

Oavsett om en respondent angav staten som den enda utrikespolitiska aktören eller om respondenten hade en vidgad syn på aktörskap så var det under intervjuerna emellertid tydligt att samtliga respondenter utgick från att statens roll i utrikespolitiken var självklar. På inget sätt ifrågasattes statens rätt att bedriva utrikespolitik, utan detta tycktes man uppfatta som en objektiv sanning i utrikespolitiken. Däremot uttryckte ett par respondenter irritation över den svenska regeringens monopol på den statliga utrikespolitiken. Dessa respondenter förespråkade att riksdagen såväl som regionala och lokala instanser i den statliga

⁷⁸ Respondent nr. 4.

⁷⁹ Respondent nr. 5.

⁸⁰ Respondent nr. 3.

⁸¹ Respondent nr. 2.

byråkratin skulle ges större utrymme på detta område.⁸² Ifråga om vem som har rätt att representera staten i utrikespolitik kan en antagonism således skönjas.

En uppfattning som respondenterna tycktes vara mycket eniga om var att förutsättningarna för att bedriva utrikespolitik under senare år har förändrats. Vissa respondenter hänvisade till förändringar i den individuella människans beteende och betonade till exempel att folk idag rör mer på sig och därmed får vidgade vyer och större kontaktnät. Dessutom poängterade de betydelsen av tekniska innovationer såsom internets genombrott och internationell medias stora expansion. Respondenterna uttryckte återkommande uppfattningen att sådana förändringar har lett till att människor idag besitter större kunskaper om och förståelse för sin omgivning.⁸³ Andra respondenter hänvisade till att förändringar i det internationella systemet på senare år har medfört att svensk utrikespolitik bedrivs under andra förutsättningar än förr. Till exempel upplevdes kalla krigets slut och murens fall ha medfört att svensk utrikespolitik idag är friare än förr såtillvida att Sverige nu kan samarbeta närmare med Europa.⁸⁴ Även om Hills, Campbells och respondenternas utsagor om olika förändringar i fråga om utrikespolitikens förutsättningar skiljer sig åt så ger de alla uttryck för en diskurs om utrikespolitik där förändringarna i sig är en självklarhet. Medan Campbell utgår från att förändringarna är diskursivt konstituerade så tycks dock respondenterna i likhet med Hill se på dem mer som materiella faktum.

4.2 Synen på staten

När vi bad respondenterna i våra intervjuer att precisera vad en stat är framkom i huvudsak två olika typer av föreställningar om stater. För det första framhöll många respondenter att en stat definieras av att en grupp människor av olika skäl har bestämt sig för att de vill samarbeta. De betonade att demokrati därmed utgör en viktig grund för statsbildning:

Men... jag tycker det handlar väldigt mycket om att en klar majoritet av ett land, ja inte bara en snäv men en klar majoritet av ett land, vill bryta sig loss eller vill leva samman. Det tycker jag är ett första kriterium, att det har skett på demokratiskt sätt, att de individerna beslutat sig för att göra detta. Sen tycker jag att det ska finnas någon form av historisk återkoppling också... att det är viktigt att ha med det... att det kan inte handla om att bryta sig loss som si och sa för att man vill missa fattiga människor i regionen eller att det är något slags rikhetsutbrott... utan det måste finnas någon form av historisk återkoppling. Sen sist men inte minst att den som säger sig vilja styra den här regionen är demokratiskt tillsatt och faktiskt har kontroll, alltså säkerhetsmässig kontroll över... någorlunda över...⁸⁵

Ja, en stat är en grupp av människor som inom ett geografiskt område har gemensamma intressen och därmed också bygger upp system för att klara av gemensamma angelägenheter som inte den enskilde individen själv klarar av. En stat kan ju då ha olika styrelseskick men för mig är demokrati så att säga grunden för mycket av politik och internationell politik, och demokrati den bygger ifrån grunden.⁸⁶

Dessa respondenter tycks mena att människor går samman i stater för att det finns något som binder just dem samman. De tycks utgå från att stater bildas för att det finns någon slags ursprunglig gemensam nämnare som sammanlänkar dess

⁸² Respondent nr. 1 och respondent nr. 3.

⁸³ Respondent nr. 2, respondent nr. 3 och respondent nr. 6.

⁸⁴ Respondent nr. 4 och respondent nr. 5.

⁸⁵ Respondent nr. 2.

⁸⁶ Respondent nr. 6.

invånare. Vissa respondenter såg ett gemensamt språk, en gemensam kultur eller en gemensam historia som den förenande länken.⁸⁷ Andra respondenter menade att olika stater baseras på olika typer av gemenskaper. De uppgav att en del stater visserligen kunde definieras genom det gemensamma språket, den gemensamma kulturen eller den gemensamma historien men framhöll samtidigt att andra stater hade grundats till följd av invånarnas gemensamma intressen.⁸⁸ Respondenterna tycks alltså utgå från att det finns en naturlig och logisk förklaring till staters existens och att invånarna i en stat upplever någon form av samhörighet på förhand innan staten etableras. I likhet med Hill tycks de anta att människor inom en stat har mer gemensamt med varandra än med människor utanför staten. Detta går däremot stick i stäv med Campbells övertygelse om att de olikheter som finns mellan stater också finns inom dem. Ur Laclaus och Mouffes diskursteoretiska perspektiv kan den förmodade samhörigheten mellan människor inom en stat ses som ett exempel på hur en gruppstillhörighet konstitueras genom att bestämda likheter och skillnader framhävs.

En andra föreställning om stater som flera respondenter gav uttryck för under intervjuerna var att vad en stat är preciseras genom yttre faktorer. Respondenterna tycktes mena att en stat är en enhet tydligt avgränsad från sin omgivning:

Ja, det är ett område som har fastslagna gränser och fungerande rättssystem, en regering, och tyvärr även om den inte är demokratiskt tillsatt så är det ju ändå en stat. Ja, det är väl det man i grunden kan säga.⁸⁹

Det handlar ju i och för sig om yttre formella saker som gränser, att man har kontroll över sina egna gränser, att man har beslutanderätten både över landet, havet runt omkring och flygrummet, det är så att säga de yttre förutsättningarna för en stat. Sen att egentligen definiera vad en stat är i den inre verksamheten är så otroligt olika beroende på vad man har för styrelsesätt. En diktatur utan demokratiskt innehåll är ju i och för sig formellt en stat, så det handlar nog egentligen väldigt mycket om de yttre gränserna... om beslutanderätten över sitt eget territorium.⁹⁰

Utifrån citaten framgår att dessa respondenter preciserar en stat som ett geografiskt territorium med någon form av intern organisation. Även de tycks alltså finna att staten baseras på någon slags funktionalitet eftersom den innefattar vissa institutioner med speciella uppgifter.

Gemensamt för de två föreställningar om stater som våra respondenter ger uttryck för är att de tycks baseras på en övertygelse om att stater är någonting som existerar oberoende av sin omgivning och den utrikespolitik de bedriver. Respondenterna tycks i likhet med Hill utgå från att stater uppstår innan de börjar bedriva utrikespolitik. Denna syn skiljer sig markant från Campbells, eftersom Campbell utgår från att stater konstitueras genom utrikespolitik och således inte kan existera oberoende av den.

Trots att respondenterna tycks mena att stater fyller en tydlig funktion och existerar oberoende av sin omgivning så framkommer under våra intervjuer med dem att de inte ser stater och deras uppgifter som oföränderliga. Många av respondenterna

⁸⁷ Respondent nr. 4 och respondent nr. 7.

⁸⁸ Respondent nr. 1, respondent nr. 3 och respondent nr. 6.

⁸⁹ Respondent nr. 5.

⁹⁰ Respondent nr. 1.

uppger istället att dagens omfattande globalisering medför att staters betydelse i någon mån minskar och att statsgränserna suddas ut.⁹¹ Huruvida denna utveckling är positiv eller inte råder det emellertid delade meningar om. Vissa av respondenterna såg stater som problematiska och gav uttryck för hopp om stora förändringar:

Ja alltså min förhoppning, även om jag inser att det ligger väldigt, väldigt långt fram i tiden om det överhuvudtaget är möjligt, det är ju att kunna få ett världssamfund som snarare skulle kunna spela den rollen och där nationalstaten så att säga egentligen spelat ut sin funktion... För nationalstaterna i sig, det ser vi ju också runt omkring i världen, är ofta också orsak till konflikter och krig.⁹²

Jag tror egentligen... för att världen på allvar skulle ta itu med problem som världssvält och krig och diktatur och allt det där, alla olika som finns, så tror jag att det nästan är en förutsättning att de här gränserna luckras upp för att man känner större ansvar för människor oavsett vart man bor. Då är ju nationalstaten ofta ett hinder, de ideal man har stannar ofta vid nationsgränsen.⁹³

Dessa respondenter tycks mena att statssystemet begränsar möjligheterna att samarbeta och att dess avveckling skulle kunna bidra till en bättre värld där många av dagens problem skulle lösas. Andra respondenter menade emellertid att stater är viktiga för att tillgodose människors behov av att känna trygghet och tillhörighet:

Jag tror att det finns ett stort värde i att behålla nationsgränsen, att skapa gemenskap, att se gemensamma värden för att få en identitet, en bas att stå på, en förankring så man inte tappar fotfästet.⁹⁴

Jag tror inte att vi kommer att tycka att staten är mindre värdefull. Den kommer att vara jätte värdefull för det är ju så här att ju mer man kommer in i ett stort sammanhang, ju mer har man behov utav sin egen flagga, sin egen närdemokrati och sin egen grupp tillhörighet. Den är viktig. Ska man vara trygg i ett internationellt sammanhang så måste man vara trygg hemmavid.⁹⁵

De olika utsagorna tyder på att det i diskursen om utrikespolitik pågår en strid om hur staters framtida roll och betydelse i det internationella systemet ska förstås. Den antagonistiska relationen mellan vissa respondenters utsagor om stater som bärare av konflikter och andra respondenters utsagor om stater som garanter för trygghet är tydlig. Likaså är den antagonistiska relationen mellan den önskan att avveckla statssystemet som vissa uttryckte och den vilja att bibehålla detta system som andra uttalade tydlig.

I samstämmighet med synen på stater som föränderliga uttryckte flera respondenter under intervjuerna uppfattningen att stater idag får allt svårare att utöva den suveränitet de traditionellt har tillskrivits. Denna uppfattning uttrycktes av såväl respondenter som skönjde en framtida avveckling av statssystemet som respondenter som skönjde dess fortsatta betydelse.⁹⁶ Många respondenter tycktes vidare anse att staters suveränitet generellt skulle skyddas men att begränsningar av suveräniteten

⁹¹ Respondent nr. 1, respondent nr. 2, respondent nr. 3, respondent nr. 4 och respondent nr. 6.

⁹² Respondent nr. 1.

⁹³ Respondent nr. 2.

⁹⁴ Respondent nr. 6.

⁹⁵ Respondent nr. 7.

⁹⁶ Respondent nr. 1, respondent nr. 2, respondent nr. 4, respondent nr. 5, respondent nr. 6 och respondent nr. 7.

ibland kunde vara av godo. En del av dem gav uttryck för uppfattningen att stater suveränitet inte kan försvaras i fall där demokrati och mänskliga rättigheter inte upprätthålls.⁹⁷ Andra menade att stater till viss del har blivit beroende av varandra för att fungera och att det därför har blivit nödvändigt för stater att reducera sina anspråk på suveränitet för att kunna genomföra sina uppgifter på ett bra sätt.⁹⁸ Respondenterna tycktes således vara av uppfattningen att stater inte definieras genom sin suveränitet och att de kan bedriva utrikespolitik oberoende av denna. De tycks alltså i likhet med Hill uppfatta suveränitetsbegreppet som något som kommit till efter det att statssystemet etablerades och som kan inskränkas utan att statssystemet för den skull fallerar. Denna uppfattning står i strid med Campbells uppfattning att suveränitetsbegreppet är en av de föreställningar som ger upphov till utrikespolitik och således är essentiellt för konstitueringen av stater. Utifrån Campbells syn skulle det vara svårt att se statssystemets fortsatta existens som förenligt med en alltmer inskränkt suveränitet.

4.3 Uppfattningar om svensk utrikespolitik

När vi i intervjuerna frågade respondenterna om de tyckte att svensk utrikespolitik hade några speciella kännetecken eller präglades av några särskilda värderingar framkom tydligt att respondenterna var relativt eniga om att Sverige i historien har arbetat för vissa moraliska frågor:

Sverige har av tradition haft en hög profil i utrikespolitiken, och det är solidariteten med utsatta länder och människor i världen. Kampen för demokrati, kampen för... mot fattigdom och miljöförstöring... är några kännemärken.⁹⁹

Det är att hävda demokratiska värden, människors rätt att bestämma över sina egna liv och sin egen framtid varhelst i världen dom bor, alltså kravet på demokrati. Att ha hög, generös nivå vad gäller hur mycket pengar och kraft vi lägger på utvecklingspolitik... alltså bistånd... och det är också kännetecken som vår omvärld verkligen förknippar Sverige med... Sedan så vet jag att man internationellt förknippar oss också med jämställdhet och att vi har kommit långt på det området och att vi också är pådrivande internationellt för att sprida tankarna om jämställdhet mellan könen och frihet för båda könen att råda över sina liv.¹⁰⁰

Citaten visar på att respondenterna känner att Sverige har stått för viktiga värderingar i det internationella systemet. Denna föreställning stämmer väl överens med den beskrivning som generellt brukar ges av svensk utrikespolitik och som vi har skildrat i vårt bakgrundskapitel. Under intervjuerna ifrågasattes den här beskrivningen av historien inte alls, utan den förutsattes vara sann. Föreställningen om svensk utrikespolitik som präglad av kampen för det som anses moraliskt rätt och riktigt tycks således dominera diskursen om utrikespolitik så till den grad att det i diskursteoretiska termer ter sig rimligt att betrakta den som objektiv. Vidare tyder citaten på att respondenterna ser kampen för dessa värderingar som en del av den svenska identiteten. De tycks mena att det är genom sina värderingar som Sverige blir igenkänt internationellt. Enligt Campbells teori är det just genom sina utrikespolitiska praktiker som en stat definieras och respondenterna tycks alltså indirekt ha denna föreställning gemensamt med honom.

⁹⁷ Respondent nr. 2 och respondent nr. 4.

⁹⁸ Respondent nr 1, respondent nr. 5 och respondent nr. 7.

⁹⁹ Respondent nr. 6.

¹⁰⁰ Respondent nr. 5.

Ytterligare ett karaktärsdrag som ofta förknippas med svensk utrikespolitik, och som vi redogjorde för i vårt bakgrundskapitel, är dess neutralitet. Föreställningar om att neutralitetspolitik genom tiderna skulle ha varit kännetecknande för svensk utrikespolitik uttrycktes också spontant under våra intervjuer, men inte alls i lika stor utsträckning som tankarna om Sverige som befrämjare av moraliska värderingar.¹⁰¹ När vi ställde en direkt fråga om neutralitetens och alliansfrihetens värde för svensk utrikespolitik visade det sig dessutom att respondenternas åsikter i ämnet gick isär. Flera respondenter gav uttryck för tvivel över huruvida svensk utrikespolitik i praktiken faktiskt hade varit neutral genom tiderna. Vissa av dem tycktes mena att Sveriges neutralitet och alliansfrihet alltid bara hade varit tomt prat eftersom Sverige har bedrivit olika samarbeten med både NATO och USA. Dessa respondenter ansåg inte heller att neutralitet och alliansfrihet skulle kunna fylla någon funktion i framtiden.¹⁰² Andra respondenter tycktes betrakta neutralitetspolitiken som en viktig grundprincip i svensk utrikespolitik men menade ändå att det i praktiken ibland hade varit nödvändigt att åsidosätta den. De tycktes dock anse att en fortsatt alliansfrihet i viss mån skulle säkerställa svensk handlingsfrihet i framtiden.¹⁰³ Olika föreställningar om svensk neutralitet och alliansfrihet tycks således stå i strid med varandra i den diskurs om utrikespolitik som våra respondenter ger uttryck för. Våra respondenter hade olika uppfattningar om dessa principers betydelse både i historien och i framtiden. Själva striden om betydelse framhölls i det här fallet också av en respondent:

Man kan säga att vi lever i något slags dilemma för att jag är ganska säker på att väldigt många svenska medborgare tycker att Sverige är neutralt fortfarande på något sätt utan att ha funderat så mycket på det. Men alltså, neutral kan man ju... om man då ska vara lite filosofisk så kan man säga att neutral kan man ju inte vara förrän man har en konflikt att ta ställning till. Men vad man kan vara så kan man vara alliansfri. Då talar vi om militärt alliansfri. Formellt så är ju Sverige militärt alliansfritt, men då måste man säga samtidigt att man måste förstå att vi är ju inte alliansfria ekonomiskt. Där har vi ju mycket med EU att göra. Vi är inte alliansfria när det gäller många andra frågor som vi jobbar med... jag skulle vilja säga att alla frågor som vi jobbar tillsammans med EU i alltså.¹⁰⁴

Respondenten uttrycker här tydligt att den ser en spricka mellan allmänhetens uppfattning om svensk neutralitet och verkligheten. Ur ett diskursanalytiskt perspektiv måste sprickan emellertid anses ligga mellan allmänhetens föreställningar och respondentens uppfattning.

Ytterligare en strid om betydelse i diskursen om utrikespolitik som utkristalliserade sig under våra intervjuer rör synen på svensk utrikespolitik idag. Även om respondenterna tycktes eniga om att svensk utrikespolitik genom tiderna har präglats av kampen för särskilda moraliska värderingar så ifrågasatte nämligen flera respondenter om dessa särdrag verkligen kunde sägas gälla fortfarande. De uttryckte besvikelse över dagens svenska utrikespolitik:

Vi har ett väldigt stadfäst rykte som de små försvararna... som mänskliga rättigheternas försvarare... som generösa. Var man åker idag som representant för det offentliga

¹⁰¹ Respondent nr. 1 och respondent nr. 6.

¹⁰² Respondent nr. 2 och respondent nr. 4.

¹⁰³ Respondent nr. 1 och respondent nr. 5.

¹⁰⁴ Respondent nr. 7.

Sverige så är det hatten av och så... sen kommer det en bisats: men hur har det varit de sista åren, vi har inte hört så mycket då.¹⁰⁵

Jag tycker att... idag tycker jag att svensk utrikespolitik präglas mycket av feighet, jag tycker att den präglas väldigt mycket av vänta och se perspektiv och den präglas väldigt mycket av brist på ledarskap... Jag höll inte alltid med Olof Palme när han var statsminister, och det är många socialdemokrater som har styrt Sverige som man inte har gillat, men då fanns det ju en tydligare värderingsgrund. Man kunde tycka att den var dålig eller bra men det var i alla fall en värdering. Man fajtades... man var ett namn på arenan. Det tycker inte jag att Sverige är idag på samma sätt.¹⁰⁶

Dessa respondenter tycks mena att Sverige på senare år har fört en allt mer diskret utrikespolitik och hållit en lägre profil än förr i internationella sammanhang. Utifrån citaten framgår vidare att respondenterna anser att Sverige tack vare sina värderingar har haft en viss status internationellt men att denna är på väg att minska. Citaten tyder också på att respondenterna känner att den svenska identiteten är hotad på grund av den lägre profilen i utrikespolitiken. De tycks uppleva att Sverige har en viktig internationell roll så länge man driver en tydlig utrikespolitik men att Sverige idag inte längre är igenkänt för något i internationella sammanhang. Återigen kan paralleller dras mellan respondenternas tankar och Campbells tankar om att stater och dessas identiteter urskiljs och existerar genom staternas utrikespolitik och således också upphör att existera utan den.

Gemensamt för de hittills skildrade utsagorna om svensk utrikespolitik är att de ger uttryck för en tro på att Sverige faktiskt har möjlighet att aktivt driva olika linjer i sin politik. Likaså ger utsagorna uttryck för en tro på att svensk utrikespolitik kan påverka internationellt. Sådana tankar uttalas också uttryckligen under intervjuerna, samtliga respondenter är av åsikten att även ett litet land som Sverige kan påverka internationella relationer genom sin utrikespolitik.¹⁰⁷ Hur denna påverkan berörs av att Sverige sedan ett antal år tillbaka deltar i EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik råder det däremot delade meningar om. Att Sveriges möjligheter att påverka berörs förblir emellertid obestridd under intervjuerna. Vissa respondenter upplever att Sverige har störst möjlighet att påverka internationellt om man är självständig i sin utrikespolitik och att GUSP därmed har medfört begränsningar för politiken:

Ja, den påverkas ju i väldigt hög grad eftersom Sverige inte längre kan uttrycka sin helt egna politiska åsikt utan att man först måste gå igenom processerna för att hitta en slags gemensam ståndpunkt inom EU. Så det påverkar ju väldigt mycket och där man också kan se att det påverkar mycket är ju framförallt i frågor till exempel när det gäller forna kolonistater där EU-länderna sinsemellan har en ganska... av historiska skäl har olika åsikter... och där ser man att Sverige snarare har dämpat ner sin egen utrikespolitik till förmån för en gemensam ståndpunkt.¹⁰⁸

Citatet visar på att respondenten upplever att svensk utrikespolitik numera formas utifrån EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik snarare än att Sverige genom sin utrikespolitik är med och formar GUSP. Det visar även att respondenten upplever att Sverige inte längre fritt kan driva utrikespolitiska frågor för att påverka

¹⁰⁵ Respondent nr. 3.

¹⁰⁶ Respondent nr. 2.

¹⁰⁷ Respondent nr. 1, respondent nr. 2, respondent nr. 3, respondent nr. 4, respondent nr. 5, respondent nr. 6 och respondent nr. 7.

¹⁰⁸ Respondent nr. 1.

internationella relationer i önskad riktning. Det finns dock även respondenter som anser att Sveriges chanser att påverka internationellt har ökat i och med medlemskapet i EU och deltagandet i GUSP:

... Jag menar ju att vara med i EU är mycket effektivare och lättare... då har vi formerna för det, vi har mötesplatserna, vi deltar i överläggningar, vi kan komma med goda förslag. Det handlar väldigt mycket om engagemang och goda förslag, de är alltid intressanta, de har alltid en marknad så att säga. Men även Norge som står utanför, har också möjlighet att ha ett inflytande men då får de ha, skulle jag vilja säga, mångdubbelt så mycket engagemang och goda förslag om de ska vara intressanta... om de ska sticka upp, om man ska se dem, om man ska upptäcka dem så att säga.¹⁰⁹

Citatet tyder på att respondenten upplever att Sverige kan nyttja EU som ett forum för driva sina åsikter och värderingar. Respondenten tycks mena att om Sverige engagerar sig i en fråga så är sannolikheten att få omvärlden att lyssna större om Sverige driver frågan inom ramen för EU än om Sverige driver den självständigt. Trots att många respondenter på detta sätt tycktes uppleva att Sveriges roll i internationella sammanhang förstärktes i och med samarbetet inom GUSP så uttalades dock upprepade gånger även tanken att samarbetet i någon mån utgjorde en begränsning för den svenska handlingsfriheten.¹¹⁰ Likaså uttryckte flera respondenter tanken att svenskt deltagande i GUSP är oförenligt med principen om alliansfrihet.¹¹¹ Föreställningarna om EU-samarbetets effekter på svensk utrikespolitik verkar alltså variera i stor utsträckning och att dess mening i diskursen inte är fastlagd är tydligt.

4.4 Beskrivningar av EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik

Möjligen kan respondenternas skilda föreställningar om EU-samarbetets effekter på svensk utrikespolitik förklaras av deras olika uppfattningar om EU och dess gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. I diskussionerna kring vilken roll EU och GUSP har i det internationella systemet framkom under våra intervjuer i huvudsak två olika uppfattningar. Å ena sidan uppfattade flera respondenter EU som en tung politisk aktör i det internationella systemet och menade att dess utrikespolitik är av stor betydelse:

Jo, den [EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik] har ju en stor roll absolut. Det måste man ju säga i och med att EU blir... när man talar med en gemensam röst så blir man ju en av världens mäktigaste aktörer.¹¹²

Ja, den [betydelsen av EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik] är ju stor alltså. Framförallt när man kan uppnå enighet och när EU kan gå in och agera i exempelvis FN. Eller när EU kan ta på sig FN-uppdrag eller utföra av FN beslutade uppdrag för att upprätthålla fred. Eller till och med gå in i en direkt pågående konflikt och bryta konflikten och skapa fred med en vapenmakt för att därigenom stabilisera läget. Då tycker jag definitivt att EU spelar roll.¹¹³

Dessa respondenter tycks mena att EU och dess gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik har en betydelsefull funktion i den internationella politiken. De tycks utgå från att ett samfällt EU äger en styrka som gör att EU kan agera som en stark part på den internationella scenen. Av den sist citerade respondentens utsaga framgår

¹⁰⁹ Respondent nr. 7.

¹¹⁰ Respondent nr. 3, respondent nr. 4 och respondent nr 7.

¹¹¹ Respondent nr. 1, respondent nr. 3 och respondent nr. 7.

¹¹² Respondent nr. 2.

¹¹³ Respondent nr. 5.

också att respondenten tillskriver EU och dess gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik en medlande roll. Flera respondenter påtalar under våra intervjuer, i likhet med detta, att EU till exempel har till uppgift att driva och bära värderingar, att bibehålla fred och säkerhet, att förhindra folkmord och främja demokrati, samt att utgöra en politisk motvikt till bland annat USA.¹¹⁴

Gemensamt för de hittills skildrade utsagorna är att de tycks ge uttryck för en syn på EU som ett fredsprojekt med syfte att tjäna stabilitet och goda värderingar. Under våra intervjuer framkom emellertid tydligt att denna uppfattning inte delas av samtliga respondenter. En respondent gav istället uttryck för uppfattningen att EU i första hand är ett ekonomiskt projekt och att andra mål inom EU därför kommer i andra hand. Denna respondent tycks mena att EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik således inte kan fylla någon betydelsefull funktion:

Alltså min syn på EU som sagt, det är att det är ett handelsblock vars främsta mål är att främja handel. Sedan har man på toppen av det hängt på lite vackra ambitioner också och kan på marginalen göra nytta och effekt... Jag tycker hela den gemensamma säkerhets- och utrikespolitiken ska skrotas alltså. Den är ett utav de kriterier för en statsbildning som jag inte vill se med EU. Jag vill ha ett mellanstatligt samarbete, inte ett överstatligt var så god och lyd... och just den gemensamma säkerhetspolitiken med sina ibland tvingande överstatliga beslut och inriktningar... det är inte bra... det är inte funktionellt. Det ställer redan till problem och vad det mest som sagt har inneburit så är det ju en styrkesammandragning, upprustning helt enkelt.¹¹⁵

Utifrån citatet ovan framgår att respondenten inte vill ha kvar EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik till följd av att respondenten ogillar dess samarbetsformer. Respondenten tycks dessutom mena att GUSP hittills inte har åstadkommit något av direkt värde.

Som synes skildrar våra respondenter EU och dess gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik olika. De varierande framställningarna tyder på att det i diskursen om utrikespolitik pågår en strid om GUSP:s roll och betydelse i det internationella systemet. Den antagonistiska relationen mellan föreställningen om EU och GUSP som främjare av stabilitet och goda värderingar och föreställningen om EU och GUSP som ett företrädesvis ekonomiskt projekt är tydlig. Likaså är den antagonistiska relationen mellan önskan att bibehålla EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik och viljan att avveckla densamma uppenbar.

Respondenternas skilda föreställningar om GUSP:s roll i det internationella systemet tycks vidare ge upphov till olika uppfattningar om vilka värderingar och kännetecken som präglar EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. Vissa respondenter hävdade att det finns tydliga karaktärsdrag för den gemensamma utrikespolitiken. I intervjuerna uppgavs alltifrån kampen för demokrati och mänskliga rättigheter till militär kapacitetsuppbyggnad karaktärisera EU.¹¹⁶ Andra respondenter hävdade dock att det är svårt att finna några specifika värderingar och kännetecken som präglar just GUSP.¹¹⁷ Diskursen om utrikespolitik tycks alltså vara relativt öppen ifråga om vad som karaktäriserar den europeiska utrikes- och säkerhetspolitiken. Två

¹¹⁴ Respondent nr. 2, respondent nr. 4 och respondent nr 6, respondent nr 7.

¹¹⁵ Respondent nr. 3.

¹¹⁶ Respondent nr. 2 och respondent nr. 3.

¹¹⁷ Respondent nr. 1 och respondent nr.6.

respondenter uttalade också uttryckligen en önskan om att EU tydligare skulle precisera sin agenda och sina principer samt GUSP:s roll i olika sammanhang.¹¹⁸

En uppfattning som respondenterna trots allt tycktes vara eniga om var att GUSP åtminstone till viss del påverkas och drivs av medlemsstaternas nationella intressen. En respondent påtalade att även om EU har en gemensam röst så består ju denna av medlemsländer som är enskilda aktörer präglade av egna nationella intressen.¹¹⁹ Likaledes betonade en respondent att även om man talar i termer av att alla är européer så finns det i realiteten nationella intressen i och med att man inte har en gemensam bild av vad det är att vara europé.¹²⁰ Såväl gemensamma värderingar som nationella intressen tycktes emellertid uppfattas som drivande faktorer i EU:s utrikes- och säkerhetspolitik och detta framhölls uttryckligen av en respondent:

När den [EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik] är som bäst så drivs den av att man har gemensamma värderingar och när den är som sämst så saboteras den av att det finns olika nationella intressen.¹²¹

Respondenten uttrycker här tydligt att den ser gemensamma värderingar som den styrande kraften för EU:s utrikes- och säkerhetspolitik, men att politiken samtidigt kan motverkas av de nationella intressena. Utöver de nationella intressena uttrycktes under våra intervjuer även uppfattningen att politiken påverkas av externa faktorer:

Jag tror att det pågår flera olika agendor samtidigt. En underliggande agenda som man sällan sätter ord på, det är ju faktiskt att det här är ett handelsblock... Där finns det ju då allianser som inte har ett smack med nationalstater att göra. Utifrån resonemanget vi hade precis i början om vem det är som agerar här i världen, jo det är ju väldigt mycket stora företag. Det visar sig ju bland annat att de har ju väldigt starka... väldigt, väldigt starka... lobbymöjligheter och stora, stora påverkansmöjligheter på både kommission och parlament. Så det har ju inte bara med axeln medlemsland - EU att göra, utan det har ju att göra med... vad är det för typ av saker som är viktiga här i världen?¹²²

Som synes ger utsagorna uttryck för föreställningar om att såväl gemensamma värderingar, nationella intressen, och stora företags intressen kan vara utslagsgivande för EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. I likhet med Hill tycks respondenterna därmed anta att såväl idéer som värderingar kan vara avgörande för hur politiken bedrivs och att de intressen som starka grupper ger uttryck för kan hindra såväl som främja utrikespolitiska beslut. Uppfattningen att det finns nationella intressen som är av särskild betydelse för den gemensamma politiken framstår som så vedertagen i diskursen om utrikespolitik att den kan betraktas som objektiv. Tanken om att medlemsstaternas ståndpunkter och intressen ibland skiljer sig åt ifrågasattes under våra intervjuer inte heller alls.

Respondenterna gjorde under intervjuerna gällande att meningsskiljaktigheter inom EU grundar sig i medlemsländernas olika historier, kulturer och traditioner.¹²³ Vidare framhölls medlemsstaternas olika relationer och bindningar till andra länder

¹¹⁸ Respondent nr. 2 och respondent nr. 6.

¹¹⁹ Respondent nr. 3.

¹²⁰ Respondent nr. 1.

¹²¹ Respondent nr. 5.

¹²² Respondent nr. 3.

¹²³ Respondent nr. 2, respondent nr. 4, respondent nr. 5 och respondent nr. 7.

och framförallt till NATO som skäl till oenigheter.¹²⁴ Även vilka regeringar medlemsstaterna har, maktintressen, taktiska överväganden, opinionsmässiga skäl och grupperingar inom EU-blocket tycktes uppfattas som orsaker till att EU ibland har svårt att enas.¹²⁵ Det är följaktligen uppenbart att diskursen om utrikespolitik inrymmer en mängd olika förklaringar till varför det ibland kan vara svårt för EU att enas. Utifrån det diskursteoretiska perspektivet kan de varierande föreställningarna ses som ett exempel på att diskursen inte är uttömmande ifråga om meningsskiljaktigheternas orsaker. Gemensamt för respondenternas utsagor tycks emellertid vara att de ger uttryck för föreställningar om att medlemsländerna har olika identiteter och att dessa identiteter utgör en grogrund för problematiken att komma överens. Precis som Hill, och till skillnad från Campbell, tycks respondenterna utgå från att människorna inom en stat har mer gemensamma intressen med varandra än med andra och att olikheterna är större mellan människor från olika stater än mellan människor inom samma stat.

Huruvida medlemsstaterna i EU kommer att kunna enas mer kring sin utrikes- och säkerhetspolitik i framtiden tycktes vara en öppen fråga i diskursen. Vissa respondenter framhöll under intervjuerna att medlemmarna till följd av erfarenheterna från Irakkriget troligen kommer att kämpa hårdare för att hålla ihop i framtiden.¹²⁶ Flera respondenter gav dessutom uttryck för föreställningen att det med tiden kommer att utvecklas en större ”vi-känsla” inom EU och att detta kommer att bidra till större enighet.¹²⁷ Det hävdades emellertid också att det kommer att bli svårare att hålla ihop EU i framtiden på grund av det stigande antalet medlemsstater och en respondent ifrågasatte om det verkligen är önskvärt att uppnå en mer samordnad syn inom EU.¹²⁸

4.5 Upplevda hotbilder

Då vi under intervjuerna inledde en diskussion kring vilka hotbilder respondenterna ser i världen idag framkom att föreställningarna varierade:

Så det är ju tre reella hot: fattigdomsfällan som handlar om att företagen och penningen styr världen, kärnvapenhotet som innebär att vi kan dö allihop och klimathotet som gör att livsförutsättningarna kan bli oerhört drastiskt förändrade inom vår livstid.¹²⁹

Tillgången på vatten eller snarare bristen på tillgång till vatten, fattigdom rent allmänt, sjukdomar... framförallt epidemiska obotliga sjukdomar såsom HIV och AIDS men även andra epidemiska sjukdomar som vi har svårt att bota inte för att dom är obotliga utan för att de är så många och vi i vissa fall inte kommer in i vissa länder. Jag menar, det finns länder i Afrika som är helt stängda där vi vet väldigt lite om vad som händer men det finns ändå signaler om att dom har ganska allvarlig situation... smittspridning av olika slag och så. Jag tror att det där är dom största hoten och dom leder sen till militära hot och hot mot staters stabilitet och så.¹³⁰

Förutom ovannämnda hotbilder framgick av respondenternas utsagor även att konflikter kring energiresurser, länder med maktambitioner och fundamentalism

¹²⁴ Respondent nr. 1 och respondent nr. 5.

¹²⁵ Respondent nr. 2 och respondent nr. 3.

¹²⁶ Respondent nr. 4, respondent nr. 5, respondent nr. 6 och respondent nr. 7.

¹²⁷ Respondent nr. 2, respondent nr. 4 och respondent nr. 7.

¹²⁸ Respondent nr. 3.

¹²⁹ Respondent nr. 3.

¹³⁰ Respondent nr. 5.

uppfattas som hot.¹³¹ Likaså framgick att terrorism och etniska konflikter uppfattas som hot mot staters säkerhet.¹³² Dubbelmoral såtillvida att länder agerar och ingriper i andra staters angelägenheter utifrån egna intressen påtalades också utgöra ett hot för världen idag och i framtiden.¹³³ De olika skildringarna av hotbilder tyder på att vad som egentligen är dagens hotbild inte är entydigt fastlagt och bestämt i diskursen om utrikespolitik. En återkommande och gängse uppfattning i kontexten var emellertid att hotbilden i världen har förändrats med tiden:

Ja, det är klart att den har förändrats över tiden. Det är mer terroristhot, mer risk för biologiska hot än vad det var tidigare.¹³⁴

Det räcker med att säga Al Qaida, de kan slå till var som helst när som helst, och motsvarande nätverk. Så det finns... den nationella gränsen... många önskar tillbaka att man skulle kunna ha koll på den så att säga... där tullen gör sitt arbete, men det funkar inte så. Teknisk utveckling, kommunikationer och annat gör att ekonomisk brottslighet är gränsöverskridande, då har vi gränsöverskridande problem att bemöta detta.¹³⁵

I synnerhet gav flera respondenter uttryck för uppfattningen att hotbilden i världen har förändrats sedan kalla krigets slut. De menade att stater idag inte längre hotas av invasioner på samma sätt som då.¹³⁶ Föreställningen om att det idag råder nya typer hot tycks vara så etablerad i diskursen om utrikespolitik att den kan betraktas som dominant. Respondenternas övertygelse om att hotbilder förändras med tiden såväl som deras skiftande beskrivelser av dagens säkerhetshot kan i praktiken tolkas som samstämmiga med Campbells tankar om att hotbilder aldrig är objektiva utan bestäms av betraktarens tolkningar. Respondenterna uttrycker tydligt att säkerhetshot mot en stat inte behöver vara militära utan kan utgöras av vitt skilda ting.

Under våra intervjuer blev det vidare tydligt att respondenternas allmänna uppfattning är att det inte finns några speciella hot för just Sverige som enskilt land:

Nej, Sverige tillhör väl ett av dem länder som i stort sett inte har några direkta hotbilder riktat mot sig.¹³⁷

Terroristhotet finns ju här också... Nej, egentligen gör det väl inte det? Utöver det va... det finns inga speciella hot just för Sverige.¹³⁸

Utifrån citaten framgår att respondenterna inte upplever några särskilda hot mot Sverige som land utan tycks utgå från att de hot som eventuellt finns är de globala hot som existerar runt om i världen idag. Oro för att Sverige skulle vara sårbart i det hänseende att svenskarna är tämligen naiva uttrycktes. Vissa respondenter menade att den betydande öppenhet och tillgänglighet som föreligger i Sverige kan utgöra ett säkerhetsproblem i så måtto att Sverige blir ett lätt mål för terrorister.¹³⁹ Att respondenterna känner att Sverige berörs av gränsöverskridande hot är tydligt:

¹³¹ Respondent nr. 2.

¹³² Respondent nr. 6.

¹³³ Respondent nr. 1.

¹³⁴ Respondent nr. 4.

¹³⁵ Respondent nr. 7.

¹³⁶ Respondent nr. 5 och respondent nr. 6.

¹³⁷ Respondent nr. 1.

¹³⁸ Respondent nr. 6.

¹³⁹ Respondent nr. 4 och respondent nr. 5.

Jag tror att alla de här sakerna är väldigt sammanflätande, och det ska man vara medveten om. Sker det en... det är ju alltid svält i Somalia... men om det sker någon ny svältkatastrof på Afrikas horn... det är ju hela tiden svält där... men om en ny sån här av Etiopen kaliber –85... jätte katastrof... då kan man ju tycka att det är något som sker där men då skapar det ju ännu mer fattigdom vilket gör att människor blir ännu mer marginaliserade, vilket gör att människor i större grad blir flyktingar förstås och då kommer problemen hit till oss på sikt. De enskilda människorna lider, men de blir också flyktingar och det blir en press... människor är mycket mer lätta att rekrytera till terrororganisationer, Al Qaida och andra.¹⁴⁰

Respondenten ovan ger uttryck för föreställningen att även om det inte finns något konkret hot mot Sverige som land så får tragedier i andra länder utfall här. Respondenten tycks mena att konsekvenserna av händelser på olika platser i världen snabbt får stor spridning i dagens internationaliserade samhälle.

Även om respondenterna tycks dela uppfattningen att Sverige idag främst pressas av globala hot blev det under våra intervjuer tydligt att respondenterna har olika föreställningar om hur Sverige bör försvara sig mot dessa. En föreställning som uttrycktes under intervjuerna var att Sverige bäst försvarar sig genom att vidmakthålla sin neutrala hållning och genom främjandet av vissa värderingar:

Ja, alltså det [att bibehålla det här lite neutrala och propsa på mänskliga rättigheter etc.] är det absolut starkaste försvaret. Jag tror att försvaret för internationell rätt överhuvudtaget är det starkaste man kan göra, och det är där Sverige kan bidra med mycket i uppbyggnaden.¹⁴¹

Citatet tyder på att respondenten uppfattar att Sverige försvarar sig bäst självständigt, utan att ingå i olika sammanslutningar och försvarsallianser, genom att medverka till den internationella rättsordningen. Under våra intervjuer blev det dock tydligt att andra respondenter var av motsatt uppfattning. De framhöll att det bästa försvaret för Sverige är samarbete och en större gemenskap:

Ordet är engagemang och samarbete. För oss är det naturligt att engagera då EU tycker jag... Jag menar på att EU är den effektivaste organisation utav länder som vi ändå har tillgång till i vårt närområde, och då ska vi använda den.¹⁴²

Jag föreslår NATO och en fortsatt utveckling av samarbetet inom EU, inom Europarådet, inom OSSE, FN förstås... men då vill det till att man lyckas reformera FN så att det blir lite mera kraftigt... men det är i den riktningen vi ska jobba... mer internationellt samarbete.¹⁴³

Dessa respondenter tycks mena att Sverige försvarar sig bäst genom att delta i olika allianser och samarbeten. De varierande utsagorna kring hotbilder tyder på att det i diskursen om utrikespolitik pågår en strid om hur Sverige bäst försvarar sig mot säkerhetshot. Den antagonistiska relationen mellan uppfattningen att Sverige försvarar sig bäst självständigt och uppfattningen att Sverige försvarar sig bäst genom ett försvarssamarbete är märkbar. Som synes tycks det i diskursen om utrikespolitik inte finnas någon bestämd och fastlagd definition av vilka hotbilder som existerar i världen idag och inte heller av hur Sverige bäst kan försvara sig.

¹⁴⁰ Respondent nr. 2.

¹⁴¹ Respondent nr. 1.

¹⁴² Respondent nr. 7.

¹⁴³ Respondent nr. 4.

5 Diskussion och slutsatser

Redan i kapitel ett redogjorde vi för det diskuranalytiska perspektivet och betonade att detta perspektiv är utgångspunkten för vår studie. Detta innebär att vi utgår från att de uppfattningar som uttrycktes under våra intervjuer och som redovisats ovan både påverkas av och bidrar till diskursen om utrikespolitik. Framförallt menar vi att det inte finns någon objektiv sanning utan att sanningen skapas i den diskurs om utrikespolitik som våra respondenter är en del av. Respondenterna gav ofta uttryck för olika verklighetsuppfattningar, vilket bör förstås som att stridigheter inom diskursen finns. Varje respondents enskilda sanning kan emellertid ses som likställd med dennas ideologi och den verklighetsuppfattning som en respondent uttrycker måste förstås som just dennas sanning. I vissa frågor var respondenterna dock förvånansvärt eniga och vid dessa tillfällen måste deras gemensamma uppfattning förstås som sanningen i diskursen. Vi menar vidare att det genom diskussioner om utrikespolitik skapas ett visst handlingsutrymme för denna politik och att hur politikerna talar om utrikespolitik och vilken terminologi de använder därför är avgörande för hur utrikespolitiken i praktiken bedrivs. Till följd av detta väljer vi att fokusera vår diskussion på vilka effekter respondenternas föreställningar kan tänkas få för den svenska utrikespolitiken. I denna avslutande diskussion vill vi även passa på att kommentera vårt material utifrån diskursteorins speciella antaganden för att särskilt lyfta fram teorins betydelse för vår studie.

Vad gäller definitionen av utrikespolitik framkom under våra intervjuer framförallt att respondenterna förstår utrikespolitik som någon form av externa relationer. Att respondenterna tycks vara så eniga om denna definition tyder på att definitionen ses som en sanning i diskursen och därmed kan den antas kvarstå under överskådlig framtid. Denna typ av föreställning föranleder möjligen politiker att utgå från att det alltid finns en främmande part till samhället och tycks vara intimt förknippad med respondenternas tankar om stater. Respondenterna tycktes vara tämligen överens om att stater är självklara huvudaktörer i utrikespolitiska sammanhang och verkade utgå från att andra stater var just främmande parter till det egna samhället. Ur ett diskursanalytiskt perspektiv måste det hävdas att just synen på stater som avgränsade enheter med distinkta relationer gentemot varandra ger upphov till uppdelningen av världen i ett statssystem och således också till behovet av att se utrikespolitik som externa relationer. Vi finner det intressant att den här typen av föreställningar tycks vara så djupt rotade i respondenternas medvetande samtidigt som det under våra intervjuer var så tydligt att respondenterna inte hade någon klar bild av vilka typer av frågor som hörde till den utrikespolitiska sfären. Vi menar att svårigheten att definiera speciella utrikespolitiska frågor tyder på att det inte alls är så självklart att stater verkligen är avgränsade från varandra eller att utrikespolitik enkelt kan definieras som externa relationer, men att det faktum att respondenterna ändå har denna uppfattning är resultatet av påverkan från den utrikespolitiska diskurs som bland annat Hill ger uttryck för.

Att respondenterna tycks vara så fast övertygade om att stater är sammanhållna enheter avskilda från omgivningen kan baseras på eller ge upphov till föreställningar om att människor inom en stat är mer lika varandra än människor i andra stater. Att respondenterna faktiskt hade sådana föreställningar blev också uppenbart när vi under våra intervjuer diskuterade vad stater är och vilka funktioner de fyller. Med diskursteoretiska termer kan detta ses som en process av gruppbildning, vari

medborgarna i en stat definieras som en grupp som utesluter andra människor. En tänkbar praktisk konsekvens av att utrikespolitik uppfattas vara homogena enheters externa relationer är att politiker i första hand tar hänsyn till den sfär de ser som inhemsk i sina politiska beslut. Utrikespolitik blir då möjligen ett redskap för att bedriva den egna enhetens intressen i en internationell miljö snarare än ett försök att tillsammans med sin omgivning bedriva en gemensam internationell politik. Att människor skulle ha gemensamma intressen över statsgränserna eller att människor inom en stat skulle ha varierande intressen blir helt enkelt svårt att föreställa sig.

Sammantaget kan ovanstående diskussion förstås med hjälp av diskursteorins identitetsbegrepp. Respondenterna tycks i nuläget först och främst identifiera sig genom sin statstillhörighet och agera utifrån denna identitet. Att vara svensk i den internationella politiken uppgavs under intervjuerna innefatta främjandet av särskilda värderingar och det tycks vara så man uppfattar sig själv och önskar att omvärlden ska uppfatta en. Respondenterna uttryckte vidare en oro för att profileringen av svensk utrikespolitik blivit allt svagare på sistone och att den svenska identiteten således var hotad. Som diskursteorin förklarar så medför införlivandet av en identitet på detta sätt bestämda förväntningar på agerande och vi menar att respondenternas utsagor tyder på att en identitetskris är under uppsegling på grund av att det av dem förväntade handlingsmönstret alltmer uteblir i den svenska utrikespolitiken.

Att bevarandet av ”det svenska” i utrikespolitiken uppfattas som mycket viktigt av våra respondenter är tydligt men kring vilket tillvägagångssätt som är att föredra finns det skilda uppfattningar. Vissa respondenter tycktes se EU och GUSP som det främsta hotet mot ”det svenska” och menade att Sveriges handlingsalternativ begränsas av det europeiska samarbetet. Möjligen upplevde dessa respondenter att tillkomsten av en europeisk del i den svenska identiteten ger upphov till förändrade förväntningar på agerande i utrikespolitiken. Att andra respondenter tycktes uppfatta EU mer som en plattform där svensk utrikespolitik kan spridas tyder däremot på att dessa respondenter inte känner att den svenska identiteten, och det med identiteten följande handlingsmönstret, förändras till följd av EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. I denna fråga tycks det alltså inte finnas någon sanning i diskursen utan vad som är sant måste avgöras av varje persons verklighetsuppfattning och ideologi.

Att bevarandet av den enighet som antas finnas inom en stat uppfattas som viktigt framkom också under diskussionerna om vilka faktorer som är drivande i EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik. Samtliga respondenter uppgav här att nationella intressen i någon mån påverkade politikens inriktning och detta kan ses som ett tecken på att alla medlemsstater kämpar för att behålla sin egen identitet även inom ramen för GUSP. Vi finner det emellertid intressant att kampen för den egna identiteten i detta sammanhang beskrivs som något negativt och hindrande för GUSP. Således tycks våra respondenter se bevarandet av ”det svenska” som positivt medan bevarandet av till exempel ”det franska” eller ”det tyska” ses som problematiskt för gemenskapen.

Av våra respondenters identitetstänkande följer en rad konsekvenser. Vi menar att identitetstänkandet på många sätt kan begränsa möjligheterna till samarbete inom Europa och i världen. Detta eftersom framhjärdandet av de egna värderingarna och intressena blir så viktigt. En uppenbar konsekvens av att respondenterna känner att

EU:s medlemsstater driver nationella intressen inom ramen för GUSP är att man själv tvingas göra likadant. Om andra länder förutsätts agera i eget intresse är det lätt att känna att man själv också måste göra det för att hävda sig. Dessutom kan en stark identitetskänsla medföra att skillnaderna mellan den egna befolkningen och andra framhävs så till den grad att man utgår från att man ska ha svårt att förstå sig på varandra och att enas. Att främja det som anses utgöra en del av den egna identiteten kan också bli ett mål i sig självt och detta mål kan komma att prioriteras framför det som egentligen är målet i en viss sakfråga. Vi anser att de olika identitetsföreställningarna i Europa kan leda till att stater agerar mer offensivt vid förhandlingar i utrikespolitiska frågor än vad som är nödvändigt.

Eventuellt är det också så att den brist på distinkta hot mot Sveriges säkerhet som respondenterna uttryckte under våra intervjuer bidrar till en känsla av minskad gruppstillhörighet och medför att den svenska identiteten hela tiden måste framhållas i internationella sammanhang. De globala hot som respondenterna faktiskt ser skulle mycket väl kunna utgöra en förenande länk mellan Sverige och andra länder, till exempel medlemsstaterna i EU. I realiteten visade det sig dock att det inte var självklart för alla respondenter att Sverige skulle samarbeta med andra för att bemöta de globala hoten. Vi ser detta som ett tecken på att dessa respondenter inte är villiga att ge upp den självständiga ”svenska identiteten” i försvarsfrågor för att sammankopplas med EU.

Slutsatsen av vår undersökning måste bli att diskursteorins identitetsbegrepp är avgörande för förståelsen av hur våra respondenter uppfattar och beskriver svensk utrikespolitik idag. Av respondenternas utsagor framgår att deras föreställningar om såväl behovet av att bedriva utrikespolitik som sättet den bedrivs på grundar sig i att det internationella samhället uppfattas vara indelat i olika identitetsgrupper. Under våra intervjuer framkom emellertid att flera respondenter skönjde pågående förändringar i utrikespolitikens förutsättningar. Det betonades framförallt att kontakterna mellan människor tillhörande olika stater har ökat på senare tid och att detta medför att förståelsen för varandra ökar. Det betonades också att statsgränserna i och med detta suddas ut. Möjligen skapas därmed utrymme för nya gruppstillhörigheter som överskrider statsgränserna, vilket kan resultera i en större internationell gemenskap som kanske kan underlätta framtida samarbeten något. Förhoppningar om att en gemensam identitet inom Europa i framtiden ska växa fram uttrycktes och möjligen kan sådana diskursiva uttryck leda till att människors identitetsuppfattning så småningom förändras för att tillåta nya gruppbildningar innefattande ”europeiska” kännetecken. Vår uppfattning är dock att den nationella identiteten tycks vara så djupt rotad i människors medvetande att utvecklingen av en europeisk identitet kommer att dröja. Kanske kan en sådan identitet bli ett komplement till den nationella identiteten men vi har svårt att se att en europeisk identitet skulle konkurrera ut de nationella identiteterna. Enligt diskursteorin är det emellertid vanligt att personer upplever splittrade identiteter och tillskriver sig själva flera identitetsstillhörigheter samtidigt, varför parallella nationella och europeiska identiteter inte är otänkbara. Möjligen kommer föreställningarna om vad utrikespolitik är och hur den bedrivs i så fall att förändras.

6 Referenser

6.1 Litteratur

Andrén, Nils: *Maktbalans och alliansfrihet - svensk utrikespolitik under 1900-talet*, 1:a upplagan (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 1996).

Andrén, Nils och Möller Yngve: *Från Undén till Palmé – svensk utrikespolitik efter andra världskriget* (Lund: Studentlitteratur, 1990).

Art, Robert T. och Jervis, Robert (red): *International Politics - Enduring Concepts and Contemporary Issues*, 6:e upplagan (New York: Longman Publishers, 2003).

Baylis, John och Smith Steve (red): *The Globalization of World Politics - An Introduction to International Relations*, 2:a upplagan (Oxford: Oxford University Press, 2001).

Bergström, Göran och Boréus, Kristina: *Textens mening och makt - Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys* (Lund: Studentlitteratur, 2000).

Campbell, David: *Writing Security - United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, 2:a upplagan (Manchester: University of Minnesota Press, 1998).

Esaiasson, Peter, Gilljam, Mikael, Oscarsson, Henrik och Wängnerud, Lena: *Metodpraktikan - Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 2:a upplagan (Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2004).

Foucault, Michel: *Diskursens Ordning* (Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion, 1993).

Gustavsson, Jakob: *The politics of foreign policy change - explaining the Swedish reorientation on EC membership* (Lund: Lund University Press, 1998).

Hill, Christopher: *The Changing Politics of Foreign Policy* (Hampshire och New York: Palgrave Macmillan, 2003).

Holme, Idar Magne och Solvang, Bernt Krohn: *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 2:a upplagan (Lund: Studentlitteratur, 1997).

Kimby, Ludvig: *EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik (GUSP) - Ett mellanstatligt samarbete inom en överstatlig rättsordnings ram* (Stockholm: Jure AB, 1997).

Larsen, Henrik: *Foreign Policy and Discourse Analysis - France, Britain and Europe* (London: Routledge, 1997).

Marsh, David och Stoker, Gerry (red): *Theory and Methods in Political Science* (Hampshire och London: Macmillan Press Ltd, 1995).

McCormick, John: *Understanding the European Union - A Concise Introduction*, 2:a upplagan (Hampshire och New York: Palgrave, 2002).

Mearsheimer, John J. *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: Norton, 2001).

Neack, Laura, Hey, Jeanne A. K. och Haney, Patrick J. (red): *Foreign Policy Analysis - Continuity and Change in its Second Generation* (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1995).

Statens Offentliga Utredningar 1994:8: Historiskt vägval - Följderna för Sverige i utrikes- och säkerhetspolitiskt hänseende av att bli, respektive inte bli medlem i Europeiska unionen (Utrikesdepartementet, 1994).

Winther Jörgensen, Marianne och Phillips, Louise: *Diskursanalys som teori och metod* (Lund: Studentlitteratur, 2000).

6.2 Artiklar

Af Malmborg, Mikael: *Neutraliteten och den svenska identiteten* (IS 2000:1).

White, Brian: *The European Challenge to Foreign Policy Analysis* (London: European Journal of International Relations, 1999 Vol. 5).

Åström, Sverker: *Efter neutraliteten – ny svensk doktrin behövs* (IS 2000:2).

6.3 Internet

Regeringskansliet: *Sveriges säkerhetspolitiska linje* (hämtat på <http://www.regeringen.se/sb/d/1991/a/30235>, 20050510).

6.4 Intervjuer

Respondent nr. 1 (Stockholm: 2005-05-09).

Respondent nr. 2 (Stockholm: 2005-05-09).

Respondent nr. 3 (Stockholm: 2005-05-10).

Respondent nr. 4 (Stockholm: 2005-05-11).

Respondent nr. 5 (Stockholm: 2005-05-11).

Respondent nr. 6 (Stockholm: 2005-05-11).

Respondent nr. 7 (Stockholm: 2005-05-11).

Bilaga 1

Intervjuguide

Personliga frågor

1. Hur länge har du varit politiskt aktiv?
2. Hur kommer det sig att du började intressera dig för just utrikespolitik?

Utrikespolitik

3. Vad är utrikespolitik för dig?
 - vilka typer av frågor
 - vem bedriver
 - vem berörs
 - vilka medel och instrument
 - gränsen mellan utrikes- och inrikespolitik
4. Tror du att förutsättningarna för att bedriva utrikespolitik har förändrats på senare år? Hur då?
 - historiska händelser
 - globalisering

Staten

5. Hur skulle du precisera vad en stat är? (vad gör en stat till en stat)
 - historia, kultur, territorium, språk
6. Vad tror du att den ökande globaliseringen betyder för staten? (förändras dess betydelse och funktioner)
 - suveränitet
 - framtiden

Svensk utrikespolitik

7. Finns det några speciella kännetecken och värderingar som präglar svensk utrikespolitik?
 - mänskliga rättigheter, folkrätt, fredsbevarande, fattigdomsbekämpning
 - alliansfrihet och neutralitet (framtida betydelse, begränsningar och möjligheter)
8. Känner du att ett litet land som Sverige kan påverka inom det internationella systemet?
 - frågor vi ej kan hantera
 - inflytande genom EU
 - handlingsfrihet trots GUSP
9. Tycker du att det finns någon spänning mellan Sveriges alliansfrihet och deltagandet i GUSP?

EU och GUSP

10. Vilken roll har EU:s gemensamma utrikes- och säkerhetspolitik i det internationella systemet?
 - kännetecken
 - värderingar
11. Hur enad känner du att medlemsstaternas syn på utrikes- och säkerhetspolitik är?
 - delade värderingar
 - nationella eller gemensamma intressen
12. Varför tror du att det har varit så pass svårt för EU att enas kring en gemensam ståndpunkt i många känsliga frågor, tex. Irakkriget?
 - framtida möjligheter

Säkerhetspolitik

13. Vilka hotbilder ser du i världen idag?
 - Sverige
 - EU
 - förr och nu
14. Hur tycker du att Sverige på bästa sätt kan försvara sig mot dessa hot?
 - ensam
 - GUSP
 - GUSP:s militära styrka

Avslutning

15. Har du något mer som du har funderat på och skulle vilja tillägga?